

KAITSE KODU!

8. märts 1930

NR. 10

Hind 20 senti

Tänases numbris:

- Kaanepilt: Jaan Poska matuserong Vene turul 1920. a.
Doktor Senex: Jaan Poska.
Ed. J-on: „Euroopa suurim riigimees on surnud”.
— Jaan Poska advokaadina.
J. Järve: Jaan Poska Eesli riikluse loojana.
— Sõjamees ja riigimees.
— Kindral J. Soots Eesli rahvusdiviisi staabi-
ülemana.
— Üks ägedam kaitselafing.
— Teekonna lõpp.
Male.

Suitsetage
PABEROSSE

MANON
Laferme

Stella

Orva

Laferme

20 f. - 35 s.
25 f. - 35 s.
20 f. - 25 s.
25 f. - 25 s.

KAITSE KODU!

NR. 10

8. MÄRTS 1930

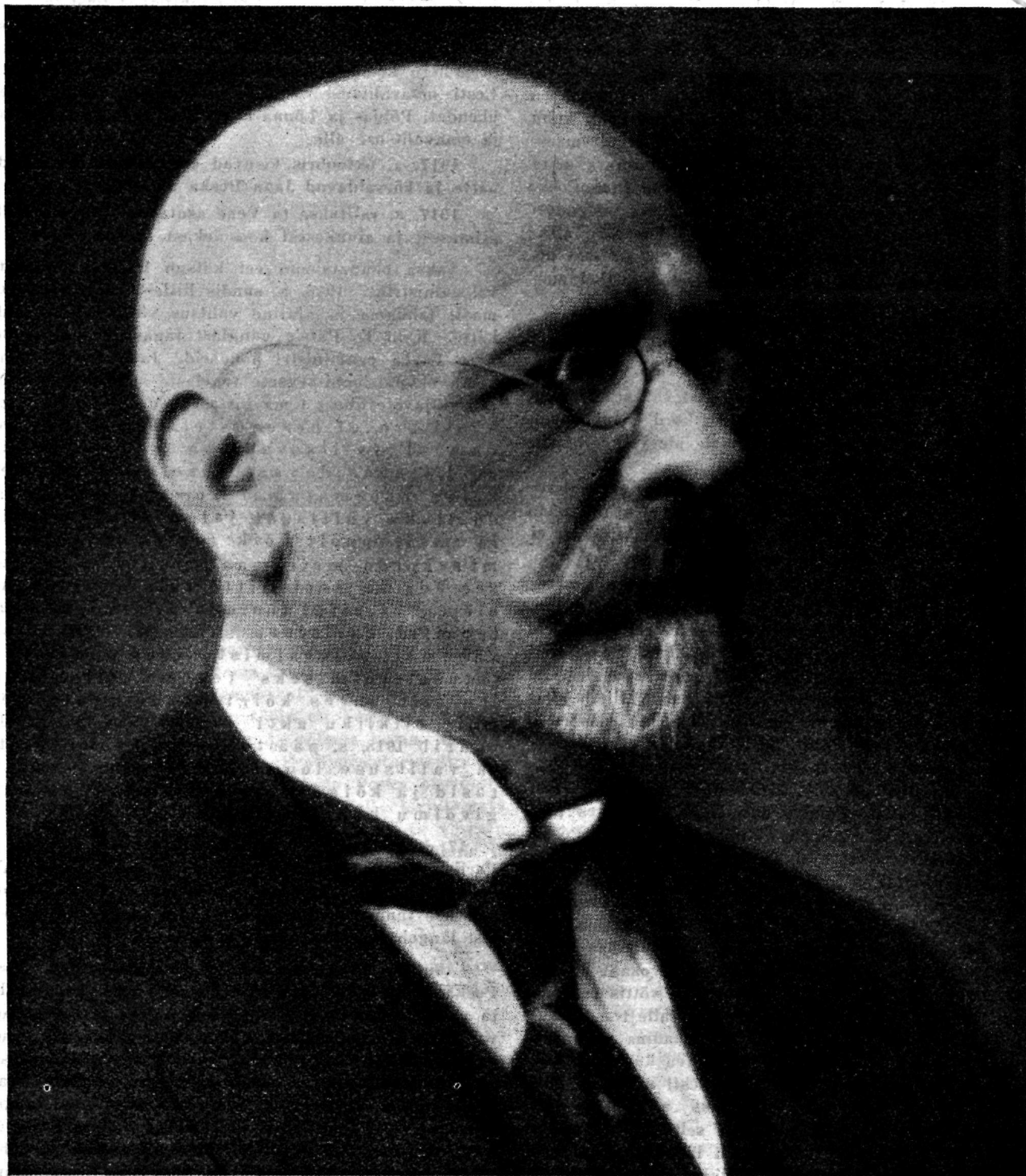
6. AASTAKÄIK

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinnas Kaarli tän. 8, kaitseleidi peastaabis. Tel. 370.

Väljaandja: kaitseleidi peastaap.

Vastutav toimetaja: kol.-ltn. A. Balder.

Tegev toimetaja: L. Sõerd.

Jaan Poska,
varakult manalasse varisenud Eesti suur riigimees.

J A A N P O S K A

12. I 1864. — 7. III 1920.

Vaeses Laiuse õigeusu kiriku köstri majas nägi Jaan Poska 12. jaanuaril 1864. a. esimest korda päeva-valgust. Üle tosina suu oli Jaan Poska isal, Jaan Jakobil poeg Poskal, toita. Rohkearvuline perekond elas pihust suhu. Jaan Poska isa oli hädise tervisega ja suri noorelt. Emalt, sünd. Tikkerilt, olid lapsed pärinud tugeva tervise. Ise väikese haridusega, kõneles ta tütardele, kui nad lõpetasid keskkooli, et ta olevat kuulnud, et Peterburis olevat veel kõrgem kool, kuhu võetavat vastu naisi (Tartus olid tol ajal ainult meessoost üliõpilased), ja soovitas neile tingimata sõita sinna edasi õppima, mis ka sündis. Kaks Jaan Poska õdedest on lõpetanud Peterburi ülikooli. Ka poegadest said peaaegu kõik kõrgema hariduse. Vanemad aitasid nooremaid ja haruldane armastus, mis valitses perekonnaliikmete vahel, on püsinud nende vahel surmani.

Köstri majas valitsenud vaesusest annab kujuka näite juhtum, et väike Jaan viidi õe seelikus kirikusse, sest tal endal ei olnud korralikke riideid.

Väike Jaan oli väga elav ning sai vahest ta vallatustega hakkama. Nii hirmutas ta kord õhtul surmu-aial palvetavat õde, tõmmates endale üle valge lina ja hirmsa kisaga kujutades tõnti.

10-aastasena viib isa ta hobusega Riiga vaimuliku seminari. Siia jääb ta elama, eraldatuna kodu soojusest ja armastusest, 6 aastaks, sest kitsikus ei luba isal õppevaheaegadel poega tuua koju.

Koolipõlves huvitavad Jaan Poskat iseäranis matemaatika, ajalugu ja vanad keeled. Vanas eas aidates lapsi lahendas ta kergesti algebra ja geomeetria ülesandeid ja tõlkis vabalt Greeka ja Ladina klassikuid. Seminarist lahkus Jaan Poska enne lõpetamist, mitte soovides end pühendada vaimuliku kutsele, ja siirdub Tallinna, kus Aleksandri gümnaasiumi juures eksternina sooritab küpsuseksami ning astub Tartu ülikooli arstiteaduskonda, kust aga aastase õppimise järele lahkus ja läheb üle õigusteaduskonda. Ülikoolipõlv on olnud Jaan Poskal eriti raske. Pakase käes käib ta kerges peaja kehakattes. Hommikust õhtuni annab Jaan Poska eratunde, olles samal ajal Tartu Jüri kiriku köstriks. Ta tõlgib Puškini ja t. autoreid Eesti keelele Jaan Karu varjunime all ning on „Postimehe“ kaastööliseks. Ülikooli lõpetamise järele asub Jaan Poska Tallinna, kus ta 3 aastat töötab eraadvokaadina, sest Saksa mõju oli tol ajal suur ja ükski vannutatud advokaat ei võtnud teda enda juure abiliseks. Viimaks võttis ta enda juure vann. adv. Riesenkauf, avades talle tee vannutatud advokaatide seisusesse. Advokaadina omandab Jaan Poska üle kodumaa piiride ulatuva kuulsuse. Tallinna asumisega algab tema töö Eesti avalikus elus. Välgukiirusega otsustav, sealjuures aga kaine ja kaaluv mõistus tõstavad ta Eesti seltskonnategelaste esimestesse ridadesse. 1903. aastal läheb linnavalitsus eestlaste kätte ja Jaan Poska valitakse linnavolinikuks.

1914. a. valitakse Jaan Poska Tallinna linnapeaks. Järgnevad rasked sõja-aastad, kus linna toiduainetega varustamine lasub linnavalitsuse õul. Sel alal oli Tallinna linnavalitsus Jaan Poska juhtimisel teistele Venemaa linnadele eeskujuks. 1917. aasta revolutsioon tõstab Jaan Poska kõrgemaks riigivõimu esindajaks, kubernangu komissariks. Tema eestvõttel võideldi kätte Eesti maavalitsuse ajutine korraldus, mille järele ühendati Põhja- ja Lõuna-Eesti ühise administratsiooni ja omavalitsuse alla.

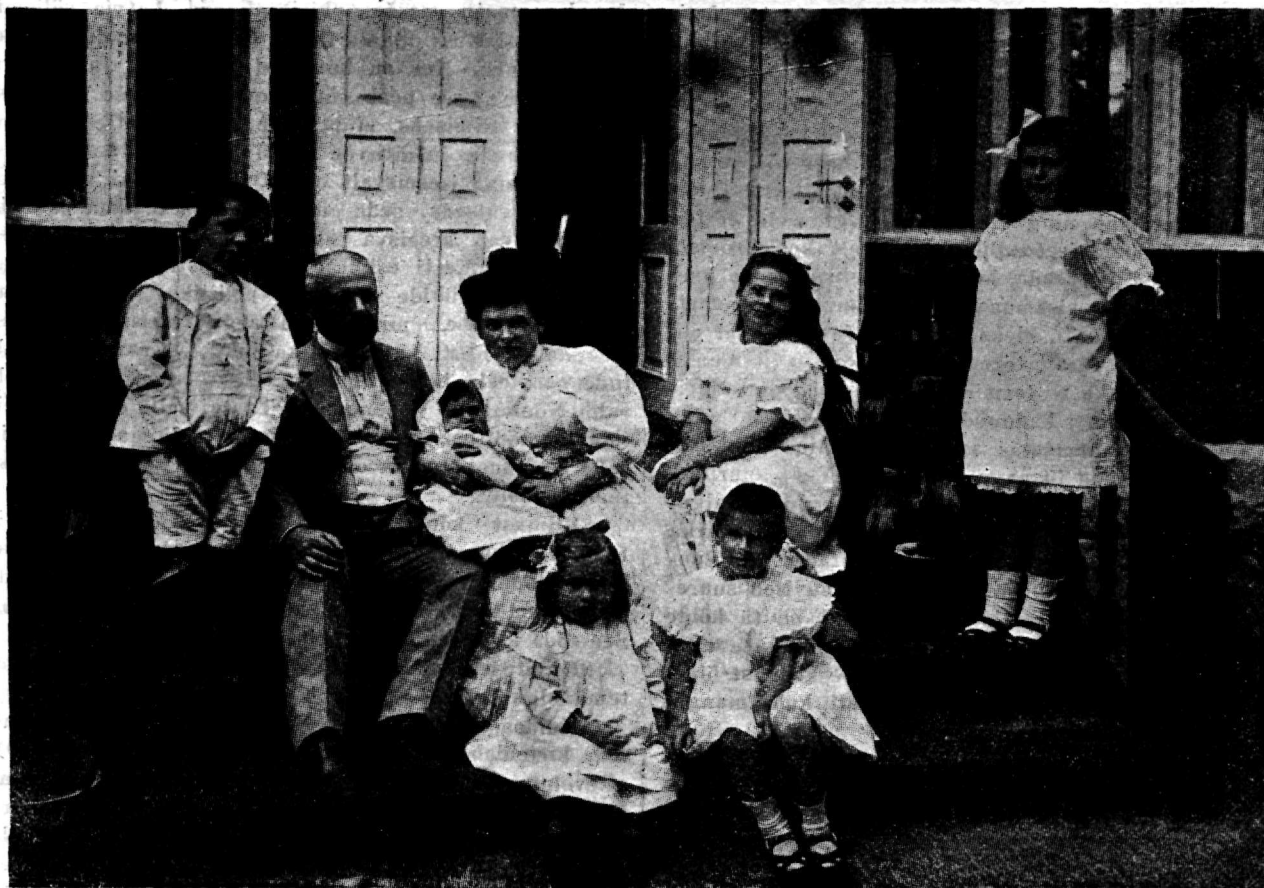
1917. a. oktoobris kisuvad enamlased võimu enda kätte ja kõrvaldavad Jaan Poska ametist.

1917. a. valitakse ta Vene asutavasse kokku, mille esimesest ja ainukesest koosolekust ta osa võttis.

Saksa okupatsiooni eel kutsub Päästekomitee ta välisministriks. 1918. a. sundis liitlaste võit sakslased maalt lahkuma ja ajutine valitsus võttis võimu enda kätte. Kuni K. Pätsu vanglast tagasitulekuni täidab Jaan Poska peaministri kohuseid. Jaan Poska seisukohta okupatsiooni-aegsete tegelaste suhtes iseloomustab väljavõte ühest tema kirjast: „Ma saan väga hästi aru, et praegustel oludel, mis kodumaal valitsevad, on ehk võimatu neid isandaid vastutusele võtta, kes kõige häbematumal kombel meie seasuslikku valitsust jalge alla tallasid ja omalt poolt kõik tegid, et valitsemisekorda meie maal muuta. Aga kui see aeg ka veel mitte tulnud ei peaks olema, et riigi tõsised äraandjad ära teenitud karistuse saaksid, siis peab vähemalt ettevalmistustööd nende vastutuselevõtmiseks tegema. Mina mõtlen siinjuures kõigi nende peale, kes meie riikliku akti peale, mis 24. veebruaril 1918. a. päästekomitee manifesti ja valitsuse loomise näol ilmus, sülitasid ja kõige tooremal kombel uut riigivõimu hakkasid looma.“

17. detsembril 1918. a. sõidab Jaan Poska Londoni ja Pariisi välissaatkonna juhatajana, et seal nõutada abi sõjariistade ja toiduainete näol ja muretseda lõplik iseseisvuse tunnustamine. Mis sel alal saadud kätte, sellest langeb suur osa Jaan Poska arvele.

Asutava Kogu kokkuastumise ajaks sõidab Jaan Poska, kes valiti Asutava Kogu liikmeks, kodumaale, ja valitakse Asutava Kogu poolt uuesti moodustatud valitsusse välisministriks, mis ametis ta püsib uue valitsuskriisini, mille järele talle Asutava Kogu esimees teeb ettepaneku moodustada uus valitsus. Jaan Poska võtab ettepaneku vastu, kuid ettetulnud lahkiminekute tõttu loobub ta sellest kõrgest ülesandest ega astu ka uude valitsusse. Ta töötab välisasjade ja põhiseaduse komisjonide esimehena Asutavas Kogus, kuni

Jaan Poska oma perekonna keskel 1908. a.

ta valitsuse poolt määratakse rahusaatkonna esimeheks Tartu rahuläbirääkimistele.

Kui suured teened Jaan Poskal olid Tartu rahu sõlmimisel, seda kirjeldab tema kaastööline rahusaatkonna liige K. Ast („Sotsiaaldemokraat“ nr. 57 — 1920. a.): „Jaan Poska suuremaks elutööks oli Tartu rahu. Sellega kroonis ta oma elupäevade võimsa kuma. Sellega kirjutas ta oma mälestuse ka Eesti proletariaadi südamesse. Väga tõenäoline on, et Jaan Poska osavõtmeteta Tartu rahuleping veel praegugi alla kirjutamata oleks olnud. Rahusaatkonna esimehena oli ta võrratu. Töötas peaaegu üksipäini kõik ettepanekud valmis ja lepitas neid vastase poole ettepanekutega. Kui asi vahest katkemiseni teravaks oli muutunud ning niidi otsas näis rippuvat, siis läks saatkonna esimees isiklikult nelja silma all vastase poole esindajaga juttu ajama. Need nelja silma all peetud jutud aitasid alati, nii Krasini kui ka pärastpoole Joffe saatkonna juhatajaks oleku ajal.“

Aja jooksul kujunes Jaan Poska ja Joffe vahel päris sõbralik vahekord, mis loomulikult ka rahuläbirääkimiste käigule ei jätnud avaldamata oma mõju. Nii käisid nad alati koos Maasiku saunas Pargi tänaval, nagu seda teab jutustada saunamees Jaan.

Jutustades üksteisele anekdoote veetsid nad lõbusasti saunasoleku aja. Joffe külmetas — Poska saatis

talle pudeli Prantsuse konjakit, ja Joffe saatis talle vastu Vene paberosse.

„Rahvuskangelaste ja riigi hiiglameeste päevad,“ kirjutab K. Ast, „on harilikult lühikesed. Nad kustuvad võimise tipul. Seda üldiselt aimatavat tõtt kinnitas Jaan Poska oma varajase surmaga.“

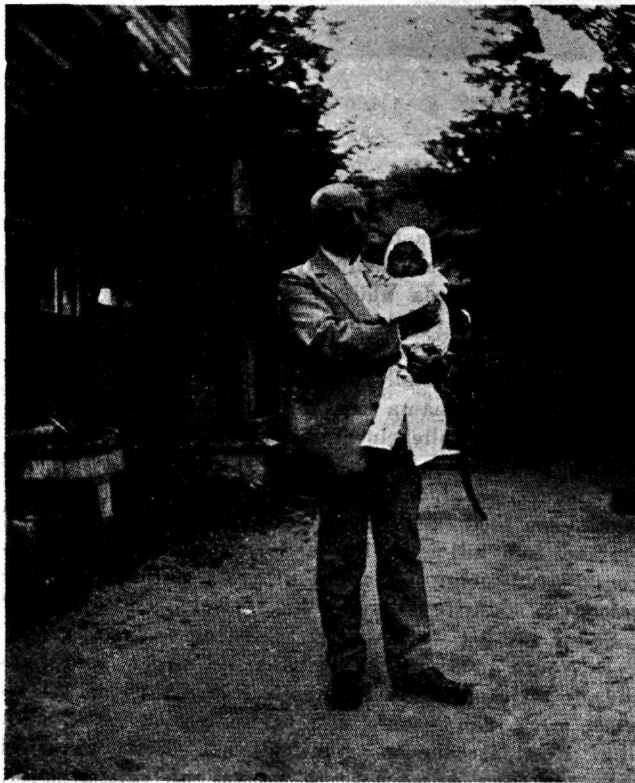
2. veebruaril 1920. a. kirjutati alla Tartu Eesti-Vene rahu. 7. märtsil 1920. a. kustub Jaan Poska eluküünal, jättes leinama kaheksa last, neist noorem aastane, lese, kes talle eluraskustest murtuna nelja aasta pärast järgneb, ja kogu Eesti rahva. „Kuivõrd kõrgelt sõdurkond hindas saavutatud rahu ja meie rahudelegatsiooni tööd, selle tõenduseks võis vahest olla seegi, et mõni kuu hiljem J. Poska surma puhul V. Irboskas korraldatud polgu leinaparaadil võis paljude, paljude habemeis sõdurite silmis näha tõsiseid leinapisaraid.“ („Sõdur nr. 3/4 — 1930. a., E. Kiromäe.)

„Noore ja vaprast Eesti vabariigi tugev ja võimas süda,“ kirjutab Hans Rebane („Päevaleht“ nr. 54 — 1920. a.), „jääb seisma, kui ta kuuleb, et mees, kelle nimi Eesti iseseisvuse manifesti all, Eesti varariigi välissaatkonna esimees ja ta kauaaegne välisminister, Asutava Kogu liige, Eesti rahuvürst, kes Tartus meie rahudelegatsiooni esimehena rahule kirjutas alla ja meie sõjaväe suuri võite oskas panna kirja, et see mees, kes alles hiljuti Tartust Tallinna tulekul siin pi-

dulikult ja Eestis haruldase auavaldusega vastu võeti, et see mees elavate hulgast on lahkunud.“

„Meil on mõnigi tähtsam,“ kirjutab A. Laipman („Vaba Maa“ nr. 60 — 1920. a.), „ka väliselt silmapaistva kujuga mees ja leiame niisuguseid ka lihtrahva seas — kindla iseteadvuse, karakteri, uhkuse või vaimuaristokraatsuse märgi kandjaid, mis neid teistest harilikumaist eraldab ning üle tõstab. Aga meie ei tea ühtki praegu meie iseteadlikumate seas, keda võiks Jaan Poska kõrvale seada, kellel see iseteadvus ka luus ning lihas, nii üks sisemusega, nii loomulik iseendast, endast nagu tundmatu oleks kui see Jaan Poskal oli. Kui kuninga või vürsti terminit iseteadvuse ja loomuliku, rahuliku uhkuse terminiks, peetakse, siis tarvitaksin seda sõna just kadunud Jaan Poska kohta. Mäletan: Jaan Poska armastas suveti Haapsalus puhkusele viibida. Sinna käisid ju nagu teada hulk Vene suurilma suuri. Aga kui Jaan Poska vahel oma harilikus valges ülikonnas, rahuliku, mõõdetud sammuga oma täit, tarka ja nagu mõtetes rasket pead veidi vaarutades üle Suure promenadi läks, jäid kõik Haapsalu suvised suuremad ta varju, paistis ta ikka neist „üle“, oli ta kõige suurem, kõige enam imponeeriv oma suursuguse aristokraatliku ilme ning kujuga, see Laiause kehvast õigeusu-kiriku kõstri pojast võrsunud Eesti kubermangulinna advokaat.“

Oma Sigfrid Meieroviõle ja Jaan Poskale pühen-

Jaan Poska oma tütre Niinaga Haapsalus oma maja ees.

datud raamatu eessõnas kirjutab end. Latvia välisminister F. Cielens: „Sama tähtis poliitika omadus on iseloom ja tahe. Kes on kutsutud elu looma ja ajalugu jäädvustama, see peab võtma omaks julguse niisugustel teedel käimiseks, mida talle kirjutab ette sisemine veendumus ja intuiitvne püüd ajaloo käiku iseseisvalt mõelda, iseseisvalt otsustada ja, kui vaja, iseseisvalt tegutseda, seda on kohustatud tegema poliitik, kes korraldab iseseisva rahva välispoliitikat. Ja selles mõttes peab Eesti esimest välisministrit Jaan Poskat lugema Balti riikide suurimate poliitika- ja riigimeeste hulka. Väikese, mitte kaua aega tagasi iseseisvuse omandanud Eesti välispoliitika juht — vaatamata paljude soovidele ja välisele survele — tegi iseseisvalt rahu Nõukogude Venemaaga. Ta sai selle eest etteheitid ja mõnitusi, teda isegi naerdi ja laimati... Kuid selle eest saavutas ta oma rahva tänu ja lugupidamise teiselt poolt.“

Viimast kõnet pidades Asutavas Kogus 10. II 1920. a. rahulepingu ratifitseerimise puhul hüüdis Jaan Poska lõpul: „Maitskem rahu, kuid hoidkem, kasvatagem oma sõjalist jõudu.“ See tõde saab meile iga päevaga selgemaks.

Huvituseta ei ole märkida, et kaitseliidu loomine tema algkujul on Jaan Poska teene.

Kuidas sündis esimese kaitseliidu organiseerimine, seda kirjeldab J. Mändmets („Päevaleht“ nr. 54, 1920): „Revolutsioon oli täies hoos. Linn oli kihamas, põletati hooneid, surmati nulisal. Oli tarvis ära hoida suuremat õnnetust. Seal kogus J. Poska seltskonna-tegelased ja teised tuntud inimesed raekotta. Koosolek oli õige rohkearvuline. Tuli arutusele küsimus: kuidas päästa kodumaa, et ta revolutsiooni puhul võimalikult vähe kannataks. Seal pani Jaan Poska järgmise kava ette: kogu kubermang tuleb jaotada väikestesse jaoskondadesse ja siis lähevad ustavad inimesed maale välja, kus nad vallarahva vallamajja kokku kutsuvad, neile seisukorra ära seletavad ja siis valla rahva enda hulgast lasevad valida kaitseliitlased. Tsaariaegsete kordnikkude ja teiste politseivõimude käest tuleb sõjariistad ära võtta, et nad nendega ei saa pahandust sünnitada. Iga valla kaitseliitlased võtavad vaba piirkonna oma kaitse alla, neile valitakse juhataja ja nende peale langeb siis ka vastutus hea korra eest. Veel samal päeval sõitis mitukümmend meest Tallinnast välja, sellekohaste volitustega varustatud. Maal organiseeriti ruttu arvurikkad kaitseliidud, peeti rahvarikkaid koosolekuid, kus revolutsiooni käik rahvale pikemalt ära seletati. Ja selle tagajärjel läks revolutsiooni käik meie maal rahulikult ja korralikult mööda.“

Kümme aastat on möödunud selle väsimatu töömehe surmapäevast. Teostamata on aga veel peaministri töötus Asutava Kogu leinakoosolekul 8. märtsil 1920, et „J. Poska mälestuse kindlustuseks meie rahva keskel temale nähtav mälestusmärk üles seatakse“ ja 1925. a. lõpul Jüri Jaaksoni valitsuse otsus „välisministrit kohustada samme astuma organisatsiooni loomiseks Jaan Poska mälestuse jäädvustamiseks“.

Doktor Senex.

J. Poska surmavoodil.

„EUROOPA SUURIM RIIGIMEES ON SURNUD“

Hinnanguid Jaan Poskale
kodu- ja välismail

Inimeste väärtust õpitakse hindama alles pärast nende kadumist. Kui kümme aastat tagasi 7. märtsi pärastlõunal Tallinnas levis ootamatu teade Jaan Poska surmast, siis tunti kaotuse suurust ja raskust.

Niikaua kui inimene elab, liigub ja tegutseb meie keskel, me ei suuda anda andeks, et sel inimesel on paljudes küsimustes teised seisukohad, et tema arvamised ja töökspidamised lähevad lahku meie omadest. Nii oli vastaseid ka Jaan Poskal, kuigi need vastased pidid teda kui inimest ja tegelast austama.

Alles siis, kui Jaan Poskat enam ei olnud, kui äkiline surm oli igavesti puhkama saatnud suure töömehe, tunti, et tema koht meie riigi

siis oli esimeses rinnas Jaan Poska, kes aitas välja kujuneda oma elulise vilumuse, oma oskuse ja rikkaliku teadmise varal Eesti riikluse mõtte teostamise kava ja Eesti riikluse kuju.

Mitte ainult esimese kohtuminiistrina, vaid samuti ka peaministri kohustetäitjana ja iseäranis välisministriks on Jaan Poska aidanud meie riikluse aate teostamisele rohkem kaasa kui eemalt seda oleks saadud panna tähele.

Seal, kus oli vaja lõpusihte ära tähendada või kavatsustele täielikku kuju anda nende täiendavimiseks, kus oli vaja otsustavalt silmapilgel leida õiget teed, seal oli Jaan Poska terav mõistus ja tasakaalus olev otsus teed näitamas.

Kui Eesti iseseisvuse tunnustamise heaks

edasi Eesti iseseisvuse asja ja kindlustada lõplikult iseseisvuse aadet.“

Üksmeelne oli Eesti ajakirjanduse hinnang Jaan Poskale. Julius Seljamaa kirjutas 8. märtsil 1920. a.:

„... J. Poska nimi on Eesti iseseisvusega kõige lähemalt seotud.

Eesti välissaatkonna esimehena ja Eesti esimese välisministrina oli ta üks paremaid ja tulisemaist Eesti iseseisvuse eest võitlejaid. Tema teene on see, et Eestit välismaail hakati panema tähele ja meie püüded ja sihid tuttavaks said kaugemale.

Eesti de jure tunnustamist, mille eest Jaan Poska võitles südilt ja visalt, tema küll kuulda ei saanud. Aga kui see tunnustus kord tuleb, siis on Jaan Poska teened siin kahtlemata äraarvamata suured.

Jaan Poska teened rahu saavutamisel on meile kõigile alles tuttavad. Tema oli see, kes hakkas esimesena kõnelema rahuvõimalusist Venemaaga ja näitas, et meie oma kodumaad ainult rahu läbi kui poliitiliselt, nii ka majanduslikult suudame hoida alal.“

Hans Rebane, „Päevalehe“ peatoimetaja, kirjutas oma lehe 8. märtsi numbris muuseas: „... Kuid just Jaan Poska laadilise avaliku tegelase tüüp oli meil tarvilik, meil oli suur puudus just temalaadilisist isikuist.

Meie erakondlik elu on alles arenemisel, meie noor rahvaesindus otsib alles neid vorme,

millesse valada oma tegevus. Selle otsimise juures tuleb veel ette nii palju komistamisi ja vääratusi, teeraiumise juures libisetakse sagedasti tasakaalust välja.

Kui tarvilik oleks olnud selle juures Jaan Poska rahulik ja üleolev tasakaal, tema eemalolek igasuguseist erakondlikest väiklusist ja telgitaguseist sepitsusist. Ei olnud meil Asutavas Kogus teist säärast isikut, kellel nii omapärane autoriteet oli kõigi eelpool nimetatud omaduste tõttu, kelle hääle kostis üle igapäevastest parlamendi jõukatsumisist, kelle poole oleks võinud pöörduda neil juhtumel, kui keegi enam ei oleks võinud aidata.

Jaan Poska oleks kindlasti leidnud tee, kuidas seda kokku liimida, mis kirglikud ja järeleandmatud erakonnamehed katki oleksid rebinud.

See töö, mida Jaan Poska Euroopas juhatas — Eesti iseseisvuse tunnustamise eest võitlemine, seisab meil veel ees, ta sai selle ainult suurest laastust ära lüüa. Ja kõige osavam eestvõitleja sel põllul on pidanud jätma oma töö pooleli ja ära minema nii äkki, et ta selle üle kahjugi tunda ei suutnud.“

Need olid esimesed järelehüüded-hinnangud Jaan Poskale. Nii hindasid teda meie tegelased. Kuid sügav austus kõlas ka võõrailt, ka Jaan Poska hiljutisilt vastaseilt.

Esimesena kirjutas väljaspool Eestit Nõukogude diplomaat Joffe:

„Teada saades kurva sõnumi Tartu Eesti rahusaatkonna esimehe J. Poska äkilise surma üle, toon mina Vene valitsuse nimel meie sügava kurvastuse avalduse Eesti valitsuse kui ka lese ja perekonna ette, kes kadunud taga leinab, ja avaldan meie sügavat kaastundmust kaotuse puhul, mis Eesti demokraatliku vabariigi valitsust selle suure riigimehe surmaga tabanud.

Saades võimaluse kadunule läheneda ja ühes temaga rahutegemise tööd meie mõlema maa vahel teha, võisin mina tundma õppida tagaleinatava Jaan Poska suuri isiklikke omadusi ja hinnata seda osa, mis ta mängis Tartu lepingu tegemise ajaloolises aktis, aktis, mis nii rikas on õnnelikkude tagajärgede poolest praegustes rahvusvahelistes vahekordades.

Vene saatkonna esimees Tartu läbirääkimistel Joffe, Petrogradis, 9. märtsil.“

Nii hindab Jaan Poskat Nõukogude Venemaa riigimees, kes hiljem ka ise suri traagiliselt, kaotades usu oma riigi valitsemiskorrasse ja lõpetades elu enesetapmise teel. Joffe austas J. Poskat kui tugevat vastast. Siis kui meie kaitseväge ja Nõukogude punaväge relvad olid vaikinud, löödi nende kahe mehe vahel viimne, otsustav lahing. Joffe pidi tundma, et Jaan Poska teda rahuläbirääkimistel oli võitnud....

Eestit ei oldud sel ajal veel tunnustatud iseseisva riigina, meist ei teatud kuigi palju, veel vähem tunti maailmapoliitika keskkoohtades

J. Poska leinamajas lillede ja sõjaväeliste auahtide keskel.

Eesti riigitegelasi. Kuid Jaan Poskat ja tema tööd tunti.

Prantsuse välisminister Mil-lerand saatis meie saatkonnale kirja:

„Mul on au avaldada teile oma sügavat kahetsust, mida ma tunnen inimese surma puhul, kelle suuri omadusi ja teeneid nii Eesti rahva kui ka korra ning rahu asja vastu Prantsuse valitsus vääriiselt on hinnanud.“

Itaalia välisminister Scialoja kirjutas meie saatkonnale Pariisis:

„Ma avaldan teile Itaalia valitsuse ja enese nimel sügavat kaastundmust raske löögi puhul, mis teie maad tabanud. Palun teid minu kaastundmust edasi anda teie valitsusele ja Poska perekonnale kurva kaotuse puhul, mis neid tabanud.“

Professor Simpson, Briti välisministeeriumi informaator, kirjutas:

Ma olin väga kurb, kui ma eilses „Times'is“ nägin Jaan Poska surmakuulutust. Mul on kõige paremad mälestused nendest mitmekesistest juhtumistest, kus ma temaga kokku sain, olles tema laide vaadete ja tugeva iseloomu mõju all.

Ma saan aru, et see kaotus praegusel ajal tähendab Eesti valitsusele suurt kaotust.“

Selleaegse Ukraina diplomaatlik esindaja Londonis, A. Margolin, kirjutas:

„Oma kõige suuremaks kahetsuseks on Ukraina erakorraline diplomaatlik saatkond ühendatud kuningriigis teada saanud suure Eesti isamaalase härra Poska surmast tema täies mehejõus. Ja ma tean, et avaldades kahetsust selle suure kaotuse puhul, mis Eesti rahvast tabanud, ma ei räägi üksi enese ja saatkonna nimel, vaid kõigi ukrainlaste nimel.“

Londoni ajalehed, eesotsas „Times'iga“, avaldasid Jaan Poska surmasõnumi saamisel tema eluloo ja ülevaateid tema tegevusest.

Kuigi Jaan Poskat suurriikides tunti ka varem tema tegevuse tõttu Eestile riikliku iseseisvuse tunnistuse saavutamise katsetest, kerkis tema kuju eriti heledalt rahvusvahelise poliitika areenile Tartu rahuläbirääkimiste tõttu.

Suurriigid pidasid võimatuks Nõukogude Venemaaga jõuda ausale kokkuleppele. Kui siis Eesti rahusaatkond Jaan Poska juhatusel asus ometi läbirääkimistele ja Jaan Poska Eestile oskas välja kaubelda rahutingimused, nagu neid harilikult saab ainult võitja riik, siis tunti ka välismaail, et väikses Eestis on Jaan Poska isikus suur, selge peaga riigimees ja osav diplomaat, kes väärib ka suurriikide lugupidamise ja tähelepanu.

J. Poska saavutus rahuläbirääkimistel oli

J. Poska 19-aastasena.

Euroopale otse sensatsiooniks. Prantsuse ajaleht „L'Europe Nouvelle“ toob Eesti-Vene rahulepingu teksti peaaegu täielikult.

Teises Prantsuse ajalehes „L'Information“ kirjutatakse: „Rahuleping ei ole vähem austatav kui seda oli sõda ise. Vene Nõukogud tegid tähtsaid poliitilisi kontsessioone. Nemad loobusid igasugusest Venemaa ülevõimust Eesti kohta, samuti ka oma revolutsioonilisest kihutustööst Eestis. Mis puutub diplomaatilisse esitusse, siis jätab Eesti endale õiguse oma poliitikat viia kooskõlasse liitlaste poliitikaga.“

Võimatu on korrata kõiki välismaade ajalehtede ja riigitegelaste hinnanguid Jaan Poskale. Kuid ei olnud liialdatud ühe tuntud Prantsuse ajakirjaniku lause, mis ta kirjutas Jaan Poska surma puhul: „Euroopa suurem riigimees on surnud!“ Kuigi Jaan Poska oli sündinud väikese rahva liikmena ja võitles väikese riigi kodanikuna oma isamaa tuleviku eest, oli ta suur oma töös. Tema tervis oli otsas, kuid ta viis lõpule oma suure elutöö — Eesti-Vene rahulepingu.

Saatust tahtis meile nagu rõhutada, mis J. Poska meile annud, kui ühel ajal tema maise keha kandmisega viimsesse rahupaika veeresid Eesti poole rasked Vene kullakastid ja lahkunu matusekellade helina ajal kõlas kulla kõlin, mis paigutati meie riigipanka. Rahulepingu tegija matuse ajal täitis Nõukogude Venemaa rahulepingu tingimusi ja saatis meile 15 miljonit kuldrubla, mille Jaan Poska rahuläbirääkimistel oli kaubelnud välja, et me ei algaks riiklikku elu tühja taskuga.

Ed. J — on.

JAAN POSKA ADVOKAADINA

Ühe vanema kohtutegelase mälestusi

Kokkupuutumistest Jaan Poskaga tolleaegse ringkonnakohtu juures jutustas „Kaitse Kodu!“ üks praegusist vanemaist kohtuametnikest:

1889. aastal, kui Eestis maksma pandi uus kohtukord, olid Tallinnas advokaatideks peamiselt kohalikesse Balti aadliperekondadesse kuuluvad advokaadid. Esimese Eesti advokaadina asus kohtute juures tegutsema Jaan Poska. Oma karjääri advokaadina algas J. Poska juba üliõpilaspõlves eraadvokaadina, kuid sooritanud ülikooli juures eksami, võeti ta vastu vannutatud advokaadi seisusse, esiteks vannutatud advokaadi abina, hiljem vannutatud advokaadina.

Poissmehena pole J. Poska oma kutse vastu erilist hoolsust üles näidanud, nagu lasknud edasikaebuste tähtjaid mööda jne. Asi paranenud suuresti Poska abiellumisega, mis ajast pole ilmsiks tulnud ühtki eksisammu, mis oleks võinud põhjust anda nurisemiseks. Seega tõusis Poska karjäär advokaadina kiirelt ja põhjustas tema vastu üldise lugupidamise.

Advokaadina töötas J. Poska tsiviilalal ja teda peeti üheks paremaks Balti eraseaduse tundjaks. Just viimase asjaolu tõttu anti Poska kätte asju ajada ka nendelt isikutelt, kes polnud temaga rahvuse tõttu üht mõttelaadi. Eriti suureks tõusis J. Poska praktika sellega, kui ta nimetati Balti raudteede juriskonsultiks. Viimases ametis tuli temal tihti sõita Peterburi — esinemiseks kohtupalatis ja senatis.

Kohtutes olnud J. Poska suures lugupidamises. Ivan Ivanovitschist räägitud alati head. Kuigi tal tuli olla tükk aega ainsaks Eesti soost advokaadiks ringkonnakohtu juures, võitis ta oma tubliduse tõttu tolleaegsete kolleegide lugupidamise. Tema kohta öelnud kord Saksa advokaat von S.: „Kuigi meil vaated lahku lähevad, austame meie siiski suuresti Ivan Ivanovitschi.“

Kohtunikude lugupidamist J. Poska vastu tõestab järgmine juhtumine: suveti, kui ringkonnakohtu alalised liikmed olnud kordamööda puhkusel, määratud neile asetäitjaiks aurahukohtunikud. Kord olnud sarnasel puhul ringkonnakohtu tsiviilosakonna istungil kohtu liikmeks aurahukohtunikuna tolleaegne Tallinna linnapea J. von Huuk. Sel ajal esinenud J. Poska ühes tsiviilprotsessis.

Protsess olnud kaunis segane ja J. Poska pidanud — kas kostja või nõudja volinikuna — pika kõne. Oma väidete põhjenduseks tähendanud tema ühele senati seletusele 1876. aastast, öeldes kohtule, et selle seletuse numbrit ta ei mäleta. See senati seletus pidi Poska tõenduse järele just analoogiliselt käima kõne all oleva

protsessi kohta. Kohus läks nõupidamistuppa ja sealt kuulnud käesolevate mälestuste jutustaja, kuidas von Huuk tähendanud: „Kui temal meeles polnud senati seletuse numbrit, siis on küll vaevalt sarnast seletust olemas.“

Seepeale tähendanud kohtu esimees Nikolai Tjulini von Huugile: „Teie eksite. Kui juba J. Poska sarnasele senati seletusele põhjendas, siis peab seesugune leiduma ja õigusemõistmiseks peame seda otsima.“ Kohus leidiski asja kohta käiva senati seletuse ja Poska võitis protsessi.

Mõni päev hiljem esinenud mingisuguses protsessis vannut. advokaat Pavel Bulatscheli, kes püüdnud samuti Poska järele põhjendada oma väiteid mingisugusele senati seletusele, mille numbrit ta ei mäletavat. Seekord tähendanud nõupidamistoas kohtu esimees Tjulini: „Mersavets niisugune! Kui ta numbrit ei mäleta, siis pole kindlasti sarnast senati seletust olemas.“ Tuligi välja, et seesugust senati seletust polnud olemaski. See intsident näitab ilmselt, kuidas kohtu esimees seadis kõrgemale eestlase Poska sõnad venelase Bulatscheli omadest, kuigi eestlastele sel ajal halvakspanevalt üle öla vaadati.

Nagu juba eelpool tähendatud, oli J. Poska peamiselt eestlastest talupoegade advokaat. Kord olnud ühel Virumaa mehel nõudmine parun Kaulbarsi vastu, mida kohtutele esitama volitanud J. Poska. Kaulbars teeninud polkovnikuna Vene sõjaväes. Nõupidamine esitatud kohtule, kuid protsess pole kuidagi ette tulnud sel lihtsal põhjusel, et Kaulbarsile pole saadud kätte anda kohtukutset, mille vastuvõtmisest ta nähtavasti meelega hoidunud kõrvale. Saadeti kohtukutse mõisa, vastati sealt, et parun viibib praegu Peterburis; saadeti kutse Peterburi, oli parun juba sõitnud Soome. Nii rändas kohtukutse tükk aega ühest kohast teise.

Ühel varahommikul tuleb J. Poska suure rutuga Jaani tänaval asuvasse ringkonnakohtu hoonesse ja esitab kohtule palve, saadetaguti kutse parun Kaulbarsile kätteandmiseks „Peterburi“ võõrastemajja. Poska kiirustas ise kantsseleis asja käiku ja varsti asus kurjeer kutselehega teele. Kaulbars, kes alles mõne tunni eest võõrastemajja asunud, olnud väga imestunud selle üle, mis kombel kohtutes saadi teada tema võõrastemajas viibimisest. Pole tahtnud kuidagi kutset vastu võtta, sest võõrastemaja ei ole tema alaline elukoht. Kurjeer tähendanud, et tema kohus on kutse edasi anda, kui on tegemist õige isikuga. Pika puiklemise järele võtnud parun siiski kutse vastu ja protsess võinud

alata, mille J. Poska viinud talumehe kasuks eduka lõpuni.

Hiljem selgus, mis kombel Poska sai teada Kaulbarsi asukoha: sõites Peterburist märganud ta rongil parunit. Tallinna jaamas rongilt maha astudes jäänud Poska jälgima, kuhu Kaulbars läheb. Viimane istunud voorimehele, kuna Poska jälginud teda teisel voorimehel. Kaulbars sõitnud „Peterburi“ võorastemajja ja seda olnudki Poskal vaja teada. Reisiväsimusest veel välja puhkamata läinud ta varahommikul kohtusse ja pole ennem järele jätnud, kui parunil olnud kutse käes.

Kord nõudnud kohtus keegi Lagedi poolt mõisnik rendivahekorra lõpetamist oma möldriga. Mõisniku poolt antud kohtule üles rohkesti tunnistajaid, teiste seas ka mõisa rentnik von D. Enne tunnistajate ülekuulamist esitanud Poska, kes olnud möldri volinikuks, von D.-le küsimuse, kas viimane ei ole möldri poolt makstavast rendist huvitatud. Paha aimamata vastanud von D., et on küll. Nüüd nõudnud Poska selle tunnistaja kui asjast huvitatud isiku tagandamist. Kohus rahuldanud selle palve. Von D. olnud selle üle kole vihane, kuidas ometi talupojast advokaat julgeb kohtus esineda selliste häbematusatega.

Kohtus esinenud J. Poska alati rahulikult ja külmavereliselt. Ei rääkinud pikalt, kui selleks polnud tarvidust, esinenud ainult asjalikude ja kaalutud tõsiasjadega. Rääkinud kohtule, mitte publikule, nagu on moeks paljudel advokaatidel. Ärritatuna nähtud Poskat kohtus ainult kord järgmistel asjaoludel:

Tallinna sõitnud Kiievist keegi venelane, kel olnud 25.000-rublaline nõudmine Iisaku mõisa omaniku krahvinna Moskin-Puschina vastu. Venelane käinud Tallinnas paar-kolm päeva ringi ja otsinud selle võrdlemisi suure nõudmise jaoks kohast advokaati, kuna viimaks peatunud J. Poskal. Viimane soovitanud esitada nõudmise Moskin-Puschina vastu kolmes osas: suurim neist 12.000 rubla ja vähim — 4000 rubla.

Kui just vähim asi olnud kohtus ees, tulnud kohus peale asjajarutamist veel kohtusaali tagasi ja esitanud nõudjale poolele täiendava

Pöahu.

*Poska, ütles kirjuti trantsele pakka-
mentis Cheneneau, on poja jätkamine
teiste abinõudega. Nõutavasti vastal
trantsele waisthink pea viigile peale
niisama, kui kuulub Saksin diinas üh-
pida et me mõistame elu, mis igavane
mõistlus peat olema.*

*Maat mere peame löde erivil wii-
fil pidame ehk jälle teiste abinõude
juure üte ruume?*

*Ajutaw Kogn omes rõhumes enamuse
(meh aruatu maa Gklap, kerklapid ja
menelane, kes on poolt tsu tsu) kutsus praas-
ri kua eest waaburiigi ühlihtu key luvett
kes raha poole tüüri, wastal see otty
mere riigi nõutete mõistete?*

Jaan Poska käekirja näide.

küsimuse. Veel enne kui J. Poska saanud suu lahti teha, vastanud kohtule tema selja taga seisev venelane. Peale venelase vastust lahkunud kohe kohus, kuna J. Poskal pole enam võimalust olnud kõnelemiseks. Poska saanud seepeale hirmus kurjaks: „Kui olete mind valinud oma volinikuks, siis oleksite pidanud laskma mul endal rääkida. Nüüd kaotame teie seletuste tõttu protsessi.“

Poska seletus läkski täide: selles asjas tegi kohus otsuse venelase kahjuks, kuna kahes suuremas nõudeasjas Moskin-Puschina vastu jäi võitjaks J. Poska.

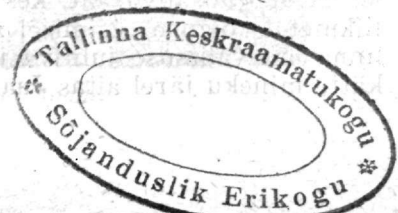
Peale Tallinna linnapeaks valimist pole J. Poska advokaadina enam praktiseerinud.

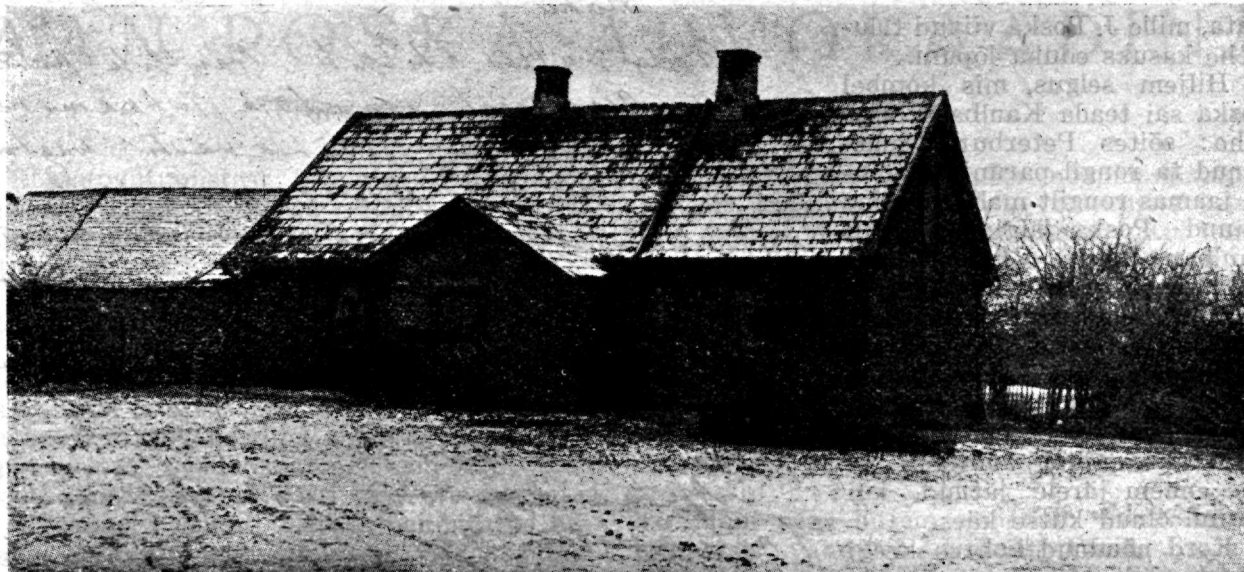
Baktereid surmav

STOMATOL

hambapasta — suuvesi

on tarvitatav kõikide kultuurinimeste juures.

Jaan Poska sünnimaja Laiusel.

JAAN POSKA — EESTI RIIKLUSE LOOJANA

Saatuse on meie rahva vastu heatahtlik olnud. Ta on annud meile meie iseseisvusvõitluse otsustavaimail päevil parajal ajal parajaid mehi.

Kui Vene maailmariik lagunema hakkas ja ka Eesti rahvas otsustavale ajajärgule vastu astuma pidi, siis võis tõepoolest küsimus kerki- da, kas leidub meil juhte, tegelasi, kes rahva saatuse määramisel edukalt omi ülesandeid täita suudavad.

Rahvusliku iseteadvuse tõstmiseks ja arendamiseks olid asendamatu töö teinud Jaan Tõnisson, Villem Reiman, Oskar Kallas, Konstantin Päts j. t. Nende eel juba olid C. R. Jakobson, Jakob Hurt j. t. äratanud rahva pikaajalisest tarretusest. Kõikide nende töö oli tarvilik olnud, et meie rahvas võis jõuda sellele tasapinnale, kus teda tabas maailmasõda ja sellele järgnevad sündmused. Kui Vene riik hakkas lagunema, oli Eesti rahva juhtidel selge, mida tuleb teha. Eesti riiklik iseseisvus oli lõppsiht, mille saavutamiseks kätte jõudnud oli aeg.

Selle mõtte eest astusid välja senised rahvajuhid, samuti ka revolutsiooni päevil üleskerkinud juhid eesotsas Jüri Vilms'iga, kes omariikluse mõttele püüdis võita ka neid ringkondi, kes opositsioonis seisid seniste kodanlike leeri kuuluvate juhtidega.

Jaan Poska etendas silmapaistvat osa meie rahva elus juba pikemat aega. Hea juristina oli ta otsitud advokaat, kes paljudele rahvaliikmetele õiguse otsimisel abiks oli. Tallinna linna omavalitsuse juhtiva jõuna selle eestlaste kätte mineku järel aitas Jaan Poska otsustavalt

kaasa meie omariikluse ettevalmistamisel. Haruldaset selge pea, rohked teadmised, rikkalikud elukogemused ja tasakaalus ning sümpaatlik isik — kõik need asjaolud mõjusid kaasa, et Jaan Poska kuju enesestmõistetavalt esile kerkis riigi loomise ajaloolistel päevadel. Ajutise valitsuse peaministri asetäitjana ja välisministri rina tuli J. Poskal otsustavat osa Eesti riigi loomisel etendada. Mida ta kõik sellel kohal korda saatis oma isikliku mõjuvõimu ja andekuse abil, sellest ei saa iseseisva Eesti ajalugu tunnustust andmata mööda minna. Suuremaks elutööks, mis Jaan Poska nime kustumata tähtedega kogu rahva südamesse kirjutas ja tema nime üle terve maailma tuttavaks tegi — oli Tartu rahu, mille sõlmimisel Jaan Poskal Eesti rahudelegatsiooni juhina kõige suuremad teened on. Kui 1919. a. sügisel meie üldine seisukord, eriti sisepoliitiline, õige raskeks kujunes ja O. Strandmani kabinetti tagasi astus, pakuti peaministri kohta Asutava Kogu poolt Jaan Poskale. Ta võttis ettepaneku vastu ja seadis isegi kabineti kokku. J. Poska kabinetis oli aga ette nähtud paar kandidaati (toitlusministri Puhk ja veel keegi teine), kelle pärast mõttevahetusi Asutava Kogu mõnes rühmas tekkis. Kuid raskused ei olnud ülesaamatud. Oleks J. Poskal tõsist tahtmist olnud valitsuse etteotsa astuda, see oleks tal võimalik olnud. Paistis aga, et J. Poskal kõige paremat tahtmist ei olnudki end sel momendil siduda valitsuse juhtimisega. Ta seletas, et teda varsti võivad teistsugused ülesanded oodata, nimelt rahudelegatsiooni juhi kohal. Pihkva eelrahu-

läbirääkimised oli küll lõppenud, kuid oli ette näha, et need pea jätkuvad ja et Eesti ka sel puhul, kui Läti kaasa ei tule, rahuläbirääkimistesse astub Nõukogude Venega. Ja J. Poska tegi õieti, et ta end selle ülesande jaoks vaba hoidis. Ei olnud Eestis teist J. Poska taolist meest rahudelegatsiooni eesotsas Tartu rahulepingut sõlmima saata.

Hiljutisel Tartu rahu 10 a. mälestuspäeva puhul on üksikasjaliselt kirjutatud J. Poska osast ja teenetest Tartu rahulepingu sõlmimisel.

Tartust rahulepinguga Tallinna sõites 1920. a. veebruari alul on J. Poska rongis ülemistelt Tallinnale lähenedes oma kaaslasele öelnud: „Nüüd võin surra, minu elutöö on tehtud...“

Kas peitus nendes sõnades tume etteaimatus, et surm tööpoolest lähedal on, või oli see juhus, kuid kuu aega hiljem ei olnud J. Poska't enam elavate hulgas.

Ootamatu sõnum Jaan Poska surmast mõjus põrutavalt Tallinnas ja kogu riigis. Sest J. Poska oli veel täies meheas ja värske vaimuga, täis elulootust ja jõudu. Rahva lein oli üksmeelne. Õigusega kirjutab üks ajaleht oma leinaartiklis: C. R. Jakobsoni surmast saadik ei ole Eesti rahval nii üksmeelset leina olnud... See paistis vastu igalt poolt.

J. Poska matus kujunes suurimaks leinaavalduseks, mida Eestis üldse nähtud. Räägitakse, et pool tundi enne oma surma, mille põhjuseks oli südamerabandus, olevat ta oma toas laulnud Eesti hümmi: Su üle Jumal valvaku...

J. Poska matuserong, mis peatus ka Toompea lossi ees, oli mitu kilomeetrit pikk.

Toompea lossi valgest saalist rääkisid Asutava Kogu esimees A. Rei ja peaminister J. Tõnisson.

Tabavalt tähendas A. Rei oma kõnes: Jaan Poska on oma eluajal palju kordi rõhutatud eestlase õiguse eest välja astunud ja võitnud palju protsesse. Ka kõige suuremast protsessist Eesti rahva eluõiguse eest tuli ta võitjana välja. J. Tõnisson kõneles J. Poskast kui meie ühest rahvakangelasest.

Selle järele liikus matuserong kalmistule, kus lühikeste järelhüüete järel lahkunud töömehe vaba Eesti maamuld oma hõlma võttis, nagu ema oma armsaima lapse.

Mööda on 10 aastat neist leinapäevist. Ruttu on läinud need aastad. Palju on ümberhindamisi olnud selle aja jooksul. Mõnigi asi on teisitikuunenud kui arvasime 10 aasta eest. Võimsa sambana on aga seisma jäänud Jaan Poska elutöö Eesti rahva iseseisvuse rajamisel.

J. Järve.

Põhja malevkonna aastapäeva pühitsemine Tallinna maleva kodus.

SÕJAMEES JA RIIGIMEES

KINDRAL JAAN SOOTS 50-AASTANE

Kindral J. Soots, vabadussõja lõpul 1920. a.

Vabadussõjaaegne Sõjavägede Ülemjuhataja Staabi ülem ja pärastine kaitseminister kindral-major Jaan Soots pühitseb 12. märtsil oma 50-aastast sünnipäeva. Vara on hinnata kindral Sootsi teeneid, meie kaasaegne põlv ei suudagi seda küllalt objektiivselt teha. Mõõduvad ajad ja kindral Sootsi nimi ühes teiste riigi loojatega raiutakse kuldsete tähtedega Eesti ajalukku. Nüüd võime vaid märkida juubilaril eluloo käiku ja seda tööd, mis ta teinud Eesti rahva ja riigi kasuks.

Jaan Soots, nagu teisedki meie väejuhid ja riigimehed, on võrsunud meie taluperemeeste poegadest. Ta sündis Viljandimaal (praegu Valgamaal) Helme vallas Küti talu omaniku pojana, kus tema isa veel praegugi on peremees. Kodukoht, kus juubilar noorusaja veetnud, kus karjapoisina isatalus oma mõtet lasknud vabalt lennata ja tulevikuplaane sepitsenud, on looduslikult ilus ja asub kaasikuga ja kuusikuga ümb-

ritsetud metsas. Alghariduse sai tulevane sõjamees Helme kihelkonnakoolis, kus ta andekus äratas tähelepanu. Nelja-aastase kihelkonnakooli kursuse lõpetas ta kahe aastaga. Hiljem täiendas ta oma haridust õppides Pihkvas ja siirdus siis Riiga õpetajate-seminari, ent ei saanud seminari lõpetada, vaid astus vabatahtlikuna Vene sõjaväkke, et hiljem pääseda sõjakooli.

1901. a. astus ta Vilno sõjakooli, mille lõpetas 1904. aastal. Kooli lõpetanud, määrati ta teenistusse Moskva 7. Samogiti grenaderi rügementi, võttis ühtlasi osa Mandžuurias Vene-Jaapani sõjast. 1910. a. astus ta Nikolai sõjaväe akadeemiasse, lõpetas selle 1913. a. ja arvati kindralstaabi kutseliiki. Maailmasõjast võttis ta osa 16. korpuse staabis, kus teenis juhtivatel kohtadel. 1916. a. ülendati kolonelleitnandiks, samal aastal oli komandeeritud Kiievi lendur-vaatlejate kursustele, kus omandas lendur-vaatleja kutse.

Sügisel 1917. a. ilmus kolonel-leitn. J. Soots Peterburi Eesti sõjaväelaste keskkomitee kutsel kodumaale, kus ta asus vormeeritava Eesti diviisi staabi ülema kohale, täites kuni J. Laidoneri päralejõudmiseni ka diviisiülema kohuseid. Siit algab juubilaril teenistus Eesti sõjaväes. Jäädes diviisi juhtima oli ka noortes Eesti väeosades „rahvameeste“ demagoogide ja Vene ning Eesti enamlaste mõjul kasvamas enamlik vool, mis takistas väeosades korra loomist ja distsipliini alalhoidmist. Nende demagoogide ja enamlaste vastu algas J. Soots temale iseloomult kohase südidusega, otsekohesusega ja kindlusega võitlust enamliku voolu vastu, millega võitis suure poolehoidu ja lugupidamise teadlikkude sõjaväelaste hulgas, mis ilmekalt esines teisel sõjaväelaste kongressil. Hiljem tõusid enamlased siiski diviisi juhtima, kõrvaldades senise juhatuse, ja jaanuari lõpul 1918. a. oli Soots sunnitud teda ähvardava vangistuse eest põgenema Venemaale, kust Saksa okupatsiooni ajal aprillis tagasi tuli, pidades siiski end okupatsiooni võimude eest varjamiseks maal asuma.

Vabadussõja esimestel päevadel, kui algas sõda Eesti riikluse nimel, kutsuti kolonel J. Soots Sõjavägede Ülemjuhataja Staabi ülemaks, kus ta oma laialdaste sõjaliste kogemuste, kõrge intelligentsi ja sõjamehelikkude iseloomuomaduste tõttu sai kindral Laidoneri paremaks käeks. Neil päevil puudus meil sõjaks vajaline organisatsioon, ilma milleta ei ole mõeldav jõudude õigeaegne ärakasutamine riigikaitseks, puudusid relvad, varustus ja peaaegu kõik sõjapi-

damiseks vajalised abinõud, oli vaid üks eesmärk — Eestisse sissetunginud Vene punaväest ja temaga ühes tegutsevaist Eesti kommunistest maa puhastada — kõik muu tuli luua, muretseda, organiseerida, enamuse sellest tööst langes osaks J. Sootsile kui ülemjuhataja staabi ülemale, selles keevas organiseerimistöös pidi veel teostuma vägede operatiivne juhtimine. Siin ilmnest J. Sootsi kõrgeid sõjamehe omadusi: armastus oma maa ja rahvavastu, kõikvõimas tahe, tugevad närvid, kõrge intelligents, suur organiseerimisvõime, moraalne vastutustunne ja vaenlasekartmatus, need olid pandiks edule. Eesti ja Põhja-Läti vabastamine punaväest, sõjategevuse üleviimine Vene territooriumile (Pihkva ja Ingeri operatsioonid mais 1919. a.), sõda Landeswehri ja Landeswehri purustamine, Narva kaitse operatsioonid novembris ja detsembris 1919. a. — need on meie vabadussõjas sündmused, mida meie ei saa nimetada ilma, et J. Sootsi teeneid tuletaksime meele. Iseloomulik on, et nende operatsioonide kavade kokkuseadmisel on mõeldud lihtsa maaharija kodaniku peale, mis harilikult operatsiooni plaanide kokkuseadmisel esile ei kerki. Nii kirjutab J. Soots põhjustest kaitseliinide üleviimiseks Vene territooriumile oma raamatus „Eesti Vabadussõda“: „Sõda tuleb Eesti piirest viia üle, mis lubab niihästi sõjalisi kui ka poliitilisi paremusi. Sõjaliselt lubas seesugune tegevusviis algatuse otsekohe enda kätte võtta, suure osa sõjalisi raskusi võõrale territooriumile veeretada. Eesti maaharijad aga võisid kevadel oma vilja julgesti maha teha, kuna väerinde iga väike liikumine teda ei võinud ähvardada.“

Saabus Eestile soodus aeg rahuläbirääkimised Tartus, oli J. Soots, tol ajal kindral-major, rahudelegatsiooni liikmeks, kus temal oli lahendada olulise tähtsusega piiri- ja sõjaliste tagatiste küsimused. Siin esines J. Soots oma vastastele osavas kõnekunstis. Eks ole saanud ajalooliseks kindral Sootsi ütetus rahukonverentsil N. Vene delegatsiooni liikmele kindral Kostjajevile, kui see ähvardas kolme armee toomisega Narva rindele ja seal siis pealetungimisega: „Et teie 3 armeed võite tuua kohale, seda oleme ikka arvestanud. Aga karta pole midagi: seni on meie kolm rügementi kohal olnud ja oleme vastu pannud, toome teine 3 veel reservi, ja siis ei võida meid keegi.“ Kui suutsime Nõukogude Venega sõja lõpetada ja soodsa rahulepingu sõlmida, siis on see tähtsal määral manalasse varisenud J. Poska ja J. Sootsi ühise töö tulemus, rahukonverentsil käsikäes käiva diplomaatia ja strateegia saavutus.

Kevadel 1920 a. lahkus kindral Soots te-

Kindral J. Soots alampolkovnikuna Eesti rahvuslike vägede organiseerimise ajal 1917. a.

gevteenistusest ja valiti samal sügisel Põllumeestekogude nimekirja järgi esimese riigikogu liikmeks. Jaanuaris 1921. a. kutsuti kindral Soots kaitseministriks, kellenä oli ametis kuni augustikuuni 1923. a. Detsembris 1924. a. kutsuti kindral Soots teist korda kaitseministriks ja viibis sellel kohal kuni märtsikuuni 1927. a. Kaitseministriks olles kindral Soots juhtis kaitseväge rahuaegse organisatsiooni loomist ja väljaõppe korraldamist, mis oli raskeim ülesanne kaitseväge organiseerimise alal pärast vabadussõda. Üheks suuremaks tema teeneks on ohvitserkonna majandusliku olukorra tõstmine ja kindlustamine, mis seadusandluse teel kindlustati kindral Sootsi kaitseministriks olekul.

Kindral Sootsi teistkordsel kaitseministriks olekul pärast 1. detsembrist 1924. a. organiseeriti kodanike omakaitse — kaitseliit. Kindral Sootsi juhtnõõride järgi rajas kaitseliit oma esimese tegevuse ja pandi kaitseliidule kindel ja eluline alus, näidati talle kätte õige suund, milles tuleb areneda. Viis aastat on kaitseliit selles suunas arenenud ja tänu sellele jäänud puutumata ümberkorraldamistest.

Riigikogu liikmena on Jaan Soots võtnud osa mitmest rahvusvahelisest konverentsist, viimastest mainime tähtsamat — Eesti-Läti konverentsi 1923. a. oktoobris, mille tulemuseks oli Eesti-Läti liit.

Soovime juubilarile palju õnne, edu ja palju aastaid edaspidiseks tööks ja tegevuseks Eesti kasuks.

Kindral J. Soots Eesti rahvusdiviisi staabi ülemana

Mälestusi II Eesti sõjaväelaste kongressilt Tallinnas

Eesti sõjaväelaste esimese kongressi (18. — 21. VI 1917. a. v. k. j.) otsuse põhjal oli vormeeritavate Eesti rahvusväeosade kõrgemaks organiks samal kongressil moodustatud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee. Tegelik elu aga näitas varsti, et Ülemkomitee ei suuda ega saa teotseda vajaduse piirides kõrge- ma juhtiva ja korraldava instantsina, vaid et ta tegevus paratamatult suundub rohkem poliitilisele küljele. Kõike seda põhjustas üldolukord ja Ülemkomitee organi- satsiooni struktuur (oli valitav, kollegiaalne asu- tis), mis ei vastanud sõjaväe korralduse põhinõuetele. Teisest küljest oli juba alul kõigile selge, et Eesti rah- vusväeosad võivad tagajärjekalt teotseda ainult suure- mate rahvusväeosade koondistena, millena esijoones taotleti Eesti rahvusdiviisi vormeerimise luba.

Seda tingis veelgi kategoorilisemalt poliitiline üld- olukord ja kiireltarenev Vene väeosade demoraliseeru- mine ning lagunemine, mis ähvardas kaasa tõmmata ka Eesti väeosi ja tühistada nende rajatud suuri loo- tusi ning mis asetab kogu maa äärmisse rüüstamis- hädahoitu Vene väeosadelt.

Kõige selle tagajärjel tuntu möödapääsmatut va- jadust vanemate ja vilunumate väejuhtide järele, kes suudaksid üldises kaoses liita Eesti väeosi üheks dist- siplineerituks rahvuslikuks tervikuks, arvestatavaks vastukaaluks Vene väeosadele ja nende tugenevatele võõrrahvuslikele võimupüüetele ning võimuhaara- mistele.

Kindral J. Soots esimeses ohvitseri aukraadis.

Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee oli kõiges selles teadlik ja katsus jõudumööda leida lahendust. Kõr- gemate Eesti diviisi juhtide valik langes kindralstaabi alampolkovnik J. Sootsile ja kindralstaabi alampolkov- nik J. Laidonerile, kes tol ajal teenisid Vene sõja- väes vastutusrikastel kohtadel. Huvitav ja saatuslik — selle valikuga oli kutsutud ka iseseisva Eesti kuul- susrikka kaitseväge vabadussõja aegne üldtunnustatud ja teeneterikas ülemjuhataja ja ta staabi ülem!

Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee saatis mõlemale valitule kutse ilmuda Eesti rahvusväeosade vormeeri- misele 6. oktoobril 1917. a. Kuna al.-polk. Laidoneri väljasoit oli teenistuslikkudel põhjustel mõne nädala võrra takistatud, vabanes al.-polk. J. Soots varem ja jõudis 18. novembril 1917. a. Peterburi ja sealt Tal- linna.

Nüüd asuti energilisemalt diviisi vormeerimisloa nõutamisele. Mitmesugused Vene sõjaväe kõrgemad staabid olid küll annud kergel käel lubadusi Eesti ja koguni Eesti korpuse asutamiseks, kuid lubadused jäidki ainult lubadusteks. Asja kiirendamiseks sõitis al.-polk. J. Soots Mohilevi ülemjuhataja staapi Peterburi ja Pihkva Põhja rinde ülemjuhataja staapi. Selgus, et küsimuse soovitaval lahendamisel on ees palju tõkkeid ja takistusi. Põhja rinde staabist läks al.-polk. J. Soot- sil siiski korda saada ärakirja ühest rinde ülemjuha- taja päevakäsu allakirjutamata projektist, märkusega „alguskirjale on alla kirjutatud Põhja rinde ülemjuha- taja kindral Novitski“. Ühtlasi sai ta rinde tagava- ravägede inspektorilt tunnistuse, et ta on määratud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee valimisel ja ettepane- kul 1. Eesti diviisi staabi ülemaks ja ajutiseks diviisi ülema kohuste täitjaks.

Tallinna merekindluse komandant luges õnnekom- bel need dokumendid küllaldaselt „vormaalseteks“ ja lubas asuda diviisi vormeerimisele. Esimene päevä- käsk diviisile ilmus 6. detsembril. Selleks oligi vii- mane aeg, sest kohe pärast seda muutus Vene valitsus- asutiste seisukoht Eesti rahvusväeosade kohta veelgi kategoorilisemalt eitavaks. Seisukorra päästis ainult väeosade faktiline olemasolu. Tahes-tahtmata oldi sunnitud leppima selle asjaoluga.

Viibimata asuti olemasolevate väeosade korralda- misele, organiseerimisele ja uute vormeerimisele. Jaa- nuari esimesel poolel oli vormeeritud ja vormeeri- misel neli jalgväe polku, ratsapolk, suurtüükiväe brigaad ja mõned väiksemad üksused. See töö nõudis diviisi juhtivatelt jõududelt suurt jõupingutust, kuna vormee- rimine sündis äärmiselt erakordsetes tingimustes. Oli parajasti enamuse tõusuaeg, mis liginas oma hari- punktile. Vene väeosad olid täielikult demoraliseeru- nud. Enamuse haputaigen kippus teed leidma ka ük- sikutesse Eesti väeosadesse ja organisatsioonidesse. Muutus järsult pahemale ka E. S. Ülemkomitee poliit-

tiline ilme, eriti 12. armee esindajate juuretulekuga, kes avalikult avaldasid kalduvust otsida ühist keelt ja koostöötamise võimalusi enamlastega ja kel sel alal olid teatud kogemused juba rinde komitees töötamisest. Vahekord rahvusdiviisi juhatusega ja rahvusväeosade asutamise tähtsamate tegelastega aeti sihilikult ja kunstlikult teravaks. Kaaluv enamus endistest tegelastest oli sunnitud lahkuma töö juurest ja maad andma uutele, kogemusteta isikutele. Paljudel neist puudus igasugu vastutustunne ja nende tegevussuuna määrarajaks olid ainult isiklikud heaolu ja karjääri motiivid. Lopsakalt õitses demagoogia.

Otsiti vastuabinõusid ja katsuti leida teid olukorra parandamiseks. Muu seas loodeti pööret paremusele Eesti sõjaväelaste kongressidelt, kes pidid kindlaks määrama Eesti rahvusväeosade arengu üldsuuna ja otsustama põlevamad päevakiisimused. Selles sihis kutsuti kokku ka II Eesti sõjaväelaste kongress Tallinna 7.—15. jaanuarini 1918. a., mis õige rikas igasugu vahejuhtude ja üllatuste poolest.

Kongressil olid ülekaalus enamlased oma suuruse Viktor Kingisepp'aga eesotsas, kellega seltsisid „rahvamehed“ demagoogid. Meeleolu kongressi eel oli ärev. Elektriseeritud õhku täiendas muidugi isiklik ülesastumine. Enamlastel oli põhjust süüdistada rahvuslikult mõtlevat Eesti ohvitserkonda „kontrrevolutsiooni“

puutes ja see raskendas tunduvalt nende iseenesestki juba rasket seisukorda. Oli karta koguni eksitses, ehk kiisimuses ei leitud ühist keelt, vaid enamlased viisid häälteenamusega oma tahtmise läbi ja kõik vastuvõetud otsused sihtisid rahvusliku Eesti diviisi likvideerimise poole.

Huviga ja lootusega tuma selgust segasesse olukorda oodati seepärast diviisi ülemal al-polk. Sootsi esinemist, milles ta pidi avaldama oma vaateid Eesti rahvusväeosade kohta. Viimaks jõudis kätte see pünev silmapilk, mis väga elavalt müllu jäänud vist küll kõikidele kongressiliikmetele.

Lühikeste, kindlate sammudega astus al-polk. J. Soots saalist kõnetooli. Tas tundus pisut ehk närvlikkust. Vaikis hetkeks üldine sumu saalis. Esimene lause, mis diviisi staabi ülem lausus, kõlas umbes nii: „Teie olete oma otsustega ja tegevusega Eesti sõjaväe mokka pannud“, ja ta hakkas selle järele kohe ette tooma oma väite põhjendusi.

See jätsk otsekohene avaldusviis ajal, mil laveerimiskunst ajas lopsakalt õisi, mil paremaks arvati oma salajasemaid mõtteid tihtipeale varjata, mõjus oma ootamatusega seevõrra justrabavalt, et enamlastel toimumiseks tükk aega kulus, enne kui häälpealad karjumiseks lahti pääsesid. Selle eest läks siis aga ka lahti kõrvulukustav mürgel, millesse kadus iga üksikhääl. Karjuti, ähvardati, veheldi kätega. Iga hetk võis oodata vastaspoole vahel käsitsi kokkuminekut. Al-polk. J. Soots aga seisis rahulikult kõnetoolil ja silmitses lärmitsevat massi, oodates edasikõnelumise võimalust.

Sis tuli vastulöögi kord enamlaste kätte. Silmapilk toodi esile al-polk. J. Sootsi kiri, mis ta Eesti rahvusväe tuleku eel oli 7. oktoobril saatnud Eesti Sõjaväelaste Ülemkomiteele ja milles arvamist avaldati,

et Eesti väeosad tuleksid moodustada ainult vabatahtlikest, kes teenistusse ilmudes annavad allkirja poliitikalast osavõtumisest ja komiteedest loobumiseks ja ohvitseride distsiplinaarvõimu tunnustamiseks ning painutavad endid väeosades maksva korra alla. See kiri, mis ülemkomitee arhiivist oli tehtud enamlastele teatavaks, tembeldati enamlastelt kontrrevolutsiooniliseks mõteteavalduseks ja nõuti al-polk. J. Sootsi silmapilkset areteerimist.

Kirja ettelugemine kallas uut õli tulle. Al-polk. J. Soots seletas kõige suurema rahuga, et ta kirjutas avaldatud mõtteid Eesti rahvusväeosade asutamisel endiselt pooldab, sest ükski kollegiaalselt juhitud sõjavägi pole edukalt suutnud teotseda vaenlase vastu ja ei suuda seda ka Eesti sõjavägi.

Lugu lõppes sellega, et enamlaste häälte ülekaal läi kõikuma: enamlaste ettepanek tunnustada J. Sootsi kontrrevolutsionääriks, teda tagandada staabi ülemal kohalt ning välja heita kongressilt liikati tagasi.

Al-polk. J. Sootsi esinemisel olid veelgi kaugemale ulatuvad tagajärjed. Ta julge, otsekohene esinemine, täieliku vastandina „rahvameeste“ demagoogiale, imponeeris hulkadele ja sundis nii mõnegi mehe kaineemale järelekaalumisele. Selle järele ei tundu vist kellegi enam üllatusena, et sama kongress lõpetamise eel vastu võttis resolutsiooni Eesti töövabariigi välja-

kuulutamise kohta. Samuti kõngutas al-polk. J. Sootsi esinemine väga tunduvalt igasorti demagoogide ja karjääristide positsiooni, kes ilusate sõnade ja lubaduste lähe all olid ületil praesüüdlasteks sõjaväe lõhkumisel, kaasa kiskudes enestega poliitiliseid vähvarenenud elemente. Nende igale olukorrale kohanemisoskuslik „rahvameelsus“ toodi kontrastiga — oma põhimõtetest kinnipidamine ja kallitsmine igas olukorra tingimuses — paremini nähtavale kõiges ta närususes. Teisest küljest annutas uut jõudu rahvuslikult mõtlej ja teotsev kiht, teadmises, et diviisis juhtival kohal seisab kindel ja tugev mees, kel üle kõige on Eesti rahvuslikud huvid.

—m.

Kaunistatav kalltselidud suusareth Soome.

Üks ägedam kaitselahing

(„Kaitse Kodu!“ nr. 8 kaitselahingu järg)

Tähelepanu! Gaasi-hädaoht!

Kaitseliidu rügement 29. augustil kaitsele asudes pööris erilise tähelepanu gaasi-hädaohule. Ilm gaaside tarvitamiseks oli punastele väga soodus. Veel õhtul tõusis tasane kirdetuul, mis puhus üle nurmede vaenlaselt meie vägede poole.

Oma õhtusel ringkäigul tuletas II rühma pealik leitn. Kaasik jaopealikule ikka meele gaasi-hädaohtu ja gaasikaitseks valmisoleku vajadust, liiatigi, et punane vaenlane juba rahuajal gaaside tarvitamiseks lahingus end suurejooneliselt ette valmistas.

Rügemendis oli iga mees varustatud gaasitorbikuga, peale selle oli igal mehel veel üks tagavaragaasikurn, mis kanti gaasitorbiku paunas. Harilikku tihedusega gaasides viibides kaitseb gaasikurn gaaside eest õige kaua, vähemalt kuus tundi, aga suure tihedusega gaasides, mida tihti gaasirünnaku juures ette tuleb, muutub gaasikurn kõlbmatuks palju rutem (ka 15—20 minuti jooksul). Seepärast ongi iga mees varustatud tagavara gaasikurnaga, mida peab oskama gaasis viibides — hingamist kinni hoides — hingamisvooliku külge kruvida. Igal mehel oli veel kaks karbikest, kummaski 15 grammi, kloorlubja pulbrit. Seda tarvitatakse üperiidi pritsmete hävitamiseks inimese nahalt. Kompaniis oli veel vajaline arv tagavara-gaasitorbikuid, kaks elustamishapniku aparati ja kloorlubjapulbrit ja kloorlubja. Viimast tarvitatakse gaasihävitamiseks maastikul.

Et ka kompaniipealik vaenlase gaasirünnakuga rehendas, tõi ta lahingvooris gaasikaitse-abinõud lähemale, et neid vajaduse korral rühmadesse saata.

Kaitseliitlased olid rahuajal tutvunud gaasihädaohuga ja gaasikaitse-abinõudega ning veel kodukaitseks välja astudes võtnud kaasa ja lugenud läbi kasuliku raamatu „Kuidas kaitsen end sõjaga gaasieest“ — nii polnud neile gaasi-hädaoht kohutav.

3. ülesanne: Missugused ettevalmistused ja korraldused teeb II rühma pealik leitnant Kaasik gaasikaitseks?

Rasked kuulip. asu- sid positsioonile Oja metsasallu

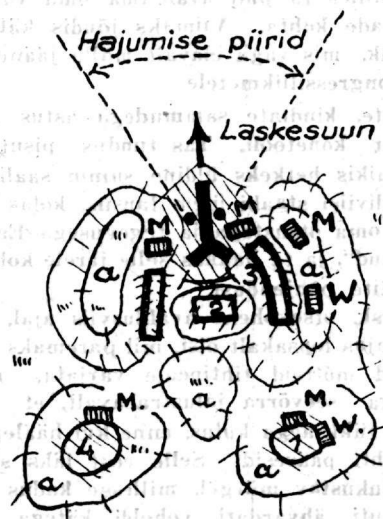
Oja talu juures ja metsasalus 75 m. kaugusel üks teisest kaevusid kahes grupis I r.-kuulip. rühma kuuli-

pildurid. Vaatamata kättejõudvale pimedusele ja päevasele väsimusele nad ruttasid, et veel päevavalguses kuulipildujatele ja meeskonnale valmistada laskekohti ja neid moondada, sest ööpimeduses see töö pole kerge. Kui läks pimedaks, keelis rühmapealik lipn. Silber kõvasti ära tuld teha, vastasolevail kõrgendikel asuvale vaenlasele oleks see meie seisukohad näidanud kätte.

Vaatamata pingutavale tööle andis end tunda sügisene niiske külm. Meeskond oli virgalt tegevuses, et mitte külmetada, pealegi pidi hommikuks kuulip. ja meeskonna jaoks olema valmis kaevik, et võtta vastu punaste kallaletung, kui tal üldse leidub julgust seda ette võtta.

„Kes meie kuulip. laskesektorisse satub, saab tina, nii et oma konte ei suuda koristada,“ tähendas 1. kuulip. pealik kapral Kruustük, „veel valges märkisin ära tulistamiseks maa-ala tee ja kõrg. 90,5 vahel ja suunis kuulip. kõrg. 90,5 peale.“ Et pimedas tõhukamat ja tabavamata tuld anda, vaja oma vastutava laskesektorit tulistamiseks kuulip. külghajumine piirdepohtidega piirata. Ka sihik peab olema seatud vajalise kauguse peale.

Laskepessa kaevamine kapral Kruustüki kuulipildujale ja meeskonnale edenes jõudsasti. Maa kaevamiseks oli küllalt pehme ja meeskond lootis kolme tunni jooksul oma tööga jõuda lõpule, ja tõesti oli kolme tunni pärast kuulip. ning meeskonna jaoks kaevik valmis, nagu näeme allpooltoodud skeemil.

1. raskekuulip. laskekaevik

M — süvend padrunitele, W — süvend veenõule, 1—4 — numbrite kaevikud, 2 — sihturi kaevik, a — kaevatud ning moondatud muld.

Hommikul enne päikese tõusu oli veel vaja kaeva tagavara-kaevik Linnu talu metsasalga suunas tulistami-

seks, koha selleks oli kapral Kruustük veel õhtul valmis vaadanud ja valgete tikkudega ära märkinud.

Kui 1. kuulip. juures töö organiseeritud ja kuulip. laskevalmis, läks kapral Kruustük 2. kuulip. juure, kus ta informeeris selle pealikut oma kuulip. valmisolekust, laskesuunast ja laskeülesannetest ning võimalustest neid täita. Sama informatsiooni sai kapral Kruustük 2. kuulipild. kohta. Tagasi jõudnud oma relva juure, olid seal tööd juba lõpukorral. Nüüd ruttas kapral Kruustük rühmapealiku juure ja teatas, et 1. kuulip. kaevik on valmis ning kuulip. laskevalmis. Taskulambiga valgustades tutvustas ta rühmapealikut kuulip. asukoha ja laskeala skitsiga. Veel puutus kuulip. pealik kokku 1. komp. pealikutega ja I rühma pealikutega, kes teda olukorrast informeerisid ja kellega kuulip. oma lahingplaane kooskõlastas.

4. ülesanne: Missugused ettevalmistused ja korraldused tegi kapral Kruustük õhtul ja hommikul valgeks minekul oma kuulip. lahinguvalmis seadmiseks?

Õhtune ja õine suur-tükiväe ettevalmistustöö

Kaitseliidu rügemendi I pataljoni toetuseks antud 1-ne patareii asus positsioonile Tammemäe rajooni. Patareii vaatepunkt oli määratud Oja talu juure. Et

telefonise patareii ja vaatepunkti vahel oli vaja kiiresti sisse seada, tuli sellega rutata — ehk küll juba pimedus saabus.

Sidepealik Kattenberg ühes malevlaste Oja ja Rumbergiga asusid teele. Sügise õhtul aga läheb ruttu pimedaks ja varsti ei näe enam sõrmegi suhu pista. Pimedas on aga liini vedamine raske, võib kaotada suuna. Tuleb orienteeruda kompassiga.

Tasakesi tammuvad kolm kuju läbi õhtuse pimeduse. Ainult veel 500 mtr. jääb käia kuni kõrg. 88,3, kuid lõpmatu paistab see lühike maa pimeduses. Viiksatab kompassi kaas. Tarvis orienteeruda ja suunda kontrollida. — „Kõrgendik 88,3 asub seal eespool, maanteest paremal. Teie, Oja, vedage liini minu järele. Kui meid kaotate, vilistage tasa. Vastuseks annan lühikese taskulambi helgi, mille peale liikuge,“ seletab pealik Kattenberg. — „Seal meie eel on ju kõrged puud!“ üllatatult kutsub mal. Rumberg sidepealikut ja viipab käega ettepoole. Tondina kergib nende ees pimedusest ebaloomulik kõrge mägi, millel kasvavad üksikud kõrged puud. See on kõrg. 88,3. Pimeduses ei pandud teda õigel ajal tähele, seepärast paistab ta nüüd suurena.

„See on meie tagavara-vaatepunkt. Nüüd liigume põhja poole kuni metsani, sealt läbi metsa edasi kuni

metsa põhjapoolse servani, kus on meie vaatluspunkt. Teie, Oja, ühendage korraks aparaat liiniga, mida vaja kontrollida, ja kutsuge patareii välja.“ Viivitamata ühendatakse aparaat liiniga ja algab kõne patareiega. — „Siin patareii teine rühm,“ — „siin sidepealik Kattenberg.“ — „Kattenberg, siin patareii pealiku abi lipnik Sooden. Pange tähele! Patareii on nüüd rühmade kaupa asetatud positsioonile. Teine rühm asub Tammemäe talu juures, esimene rühm on umbes 500 mtr. kagu poole metsa servas. Liin, millega praegu räägime, on teise rühmaga ühenduses, mina lasksin ta nõnda seada. Rühmad on omavahel telefoniliiniga seotud. Sealt (vaatepunktist) võite kõnelda ka esimese rühmaga. Kas saate minust aru?“ — „Saan aru, hra pealik.“ — „Hästi!“

Sidepealik Kattenberg jätkab oma meeskonnaga liini ülesseadmist. Varsti jõudis ta vaatluspunkti Oja talu metsasalga veerule. Telefoniühendus patareii ja vaatluspunkti vahel loodi sisse ning patareii võib tulistamist alata.

Õhtul patareii peal olid ametis kõik, patareii pealiku abist alates ja sõitjatega lõpetades. Kahurid olid asetatud positsioonil varjatult, kõik tööd patareii lahinguvalmis seadmiseks lõpetatud. Meeskond kasutas müüd lühikest vaikust, et päeva väsimusest puhata, kuna valvurid jäid kahurite juure. Veltveebel Riimann läks kontrollima valvurite valvelolekut ja seadis sammud patareii positsioonide poole. Ühes temaga läks järgmine vahetus m.-l. Berg ja Kuuse ja suurtükiüle pealik Türk. Et paremini teed leida, võtsid nad kaasa tormilaterna. Kuuldus lennumasina sumin ja korruga... kõik eespool läks valgeks! — „Pikali! Ruttu kraavi! Ühtki liigutust!“ Ähkides kiirest hüppest surusid kolm kuju end kraavipõhja, mis oli põllu ääres. Heameelega oleks m.-l. Berg üles vaadanud, kuid veltveebel Riimann'i energiline meeletuletus rõhus ta tagasi kraavipõhja.

Punane lennuk aga nende pea kohal on läinud koguni häbematuks, loopides alla heledasti säravaid valgustuspomme. Viimased on kinnitatud langevarjude külge ja seepärast langevad pikka-pikku liueldes ning natuke värisedes, valgustades teed peaaegu päevalvalgusega. Nendest ülevalpool pimedusse peidetult pöriseb lennuk ja luurab teed.

Oleksid nüüd need kolm lamanud natuke kõrval praegusest kohast heledal kõrreväljal, oleks lendur neid tingimata pannud tähele, ka võib-olla oma kuulipildujast tulistanud või koguni mõne väikese pommiga salvanud. Siin varjulises kraavis ei leia neid lenduri terav silm. Ainult meeles pidada, et heledasti valendavat nägu ei tohi pöörda ülespoole, koguni mitte anda taskulambi helki. Ka heledavärviline kaart võib kergesti saada äraandjaks.

„Nii, poisid, nüüd on hädaohht möödas! Mootori põrin eemaldub ja viimne valgushelk kustub.“

5. ülesanne: Missugused ettevalmistused ja tööd teeb patareii pealik õhtul ja hommikul koidikul vaatluspunktis, kuhu ta jõudis veel videvikus?

Patareii algpunktiks jääb kõrgustik 92,3.

Sidemeeste õhtune ja öine tegewus

Kaitseliidu rügemendi I pataljoni siderühma koosseisu kuulusid 29. oktoobri õhtul järgmised jõud.

1) Keskjaama jagu: töökondi 2, pealikuid-ohvitseri — 1, pealikuid-allohvitsere — 2, malevlasi — 10.

2) Telefoniliini jagu: töökondi — 4, pealikuid-allohvitsere — 2, malevlasi — 11. Töökonna suurus 3 meest.

3) Helkside-jagu: töökondi — 5, pealikuid-allohvitsere — 1, malevlasi — 9, jalgrattaid — 1*). Töökonna suurus 2 meest.

Tehnilist varustust oli järgmiselt: 2 klm. rasket, 23 klm. kerget kaablit, 10 telefoniaparaati, 8 Luukaslampi, nendest 2 tagavaras.

Õhtul 29./30. oktoobril edendas siderühm kiiret tegevust, sest pataljoni üleml oli annud käsu: pimeduse saabumisega olgu kõik sideliinid veetud ja side teostatud allpool toodud sideskeemi kohaselt.

Suure innuga ja minutitki kaotamata asusid töökonnad järgmiste liinide vedamisele:

Esimene töökond — 1. kompaniisse — Vanakubja tallu, kus asub kompanii pealik. Sealte veel edasi Oja tallu, mille läheduses asub ka pataree vaatluspunkt ja telefon. Kuid suure kiirusega juhtus meestel väike äpardus: ei arvestatud asjaoluga, et liini tuleb vedada piki maanteed, kus juba postidel püsivad juhed. Telefonimehed muud kui tee äärt mööda kaabliga punuma. Juhtus aga parajasti kohale pealik Russin. „Seis!“ komandas ta, — „silmad lahti!“ — ise näidates telefoni poste tee kõrval. — Ja mõne minutiga oli Kuuskmannil ja Kõivul ühendus valmis.

Teine töökond — teise kompaniisse.

Kolmas töökond — kolmandasse — varukompaniisse.

Neljas töökond — jääb eriülesannete täitmiseks.

Kõik liinid, mis veetud vaenlase poole, peavad olema kahekordsed, et vaenlane ei võiks maaiühenduse kaudu meie kõnesid pealt kuulata.

Helkside-jagu, mis koosneb 5 töökonnast, sai järgmise ülesande: Esimene töökond, — asuda 1-se kompanii juure.

*) Siderühma kuuluvad veel, kuid meil pole: 4) vaenlase helkside-luurkond, mis koosneb ühest allohvitserrist ja 1 sõdurist, kelle ülesandeks on jälgida vaenlase signalisatsiooni. 5) Sidekoerte jagu — 4 sõdurit ja 4 koera.

teine töökond — asuda 2-se kompanii juure.
kolmas töökond — 1. kompanii ja 2. rügemendi vahele.

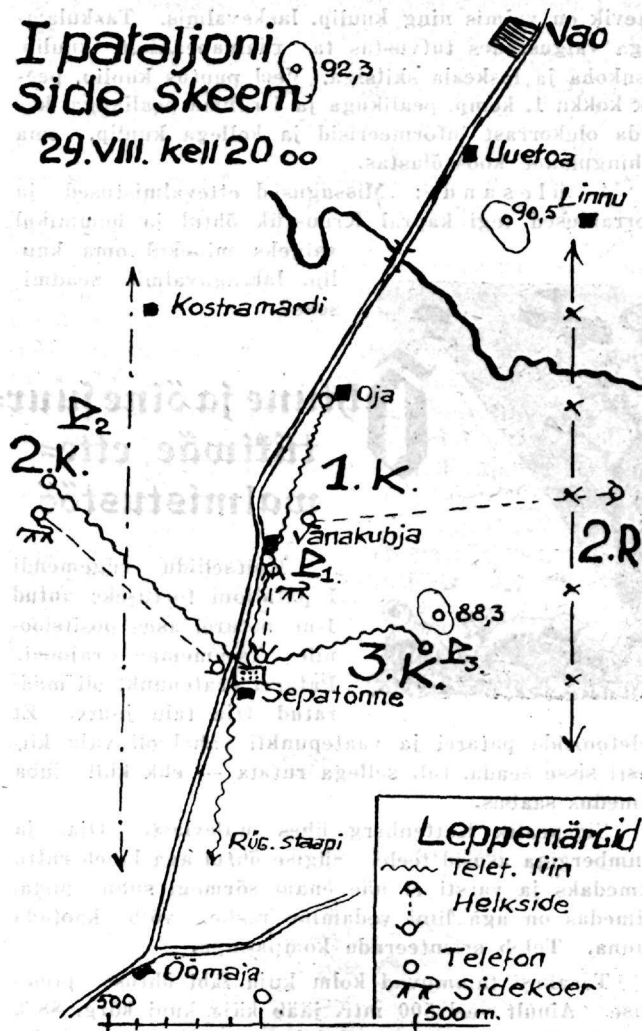
neljas töökond ja viies töökond — sidepealiku varru erilisteks ülesanneteks.

Vaenlase helk-luurkond sai ülesande asuda Oja talu juure vaenlase signalisatsiooni jälgimiseks.

Sidekoertest anti 1. ja 2. kompanii juure kummalgi üks.

I pataljoni side skeem

29.VIII. kell 20 00

10 telefoniaparaati on jaotatud järgmiselt:

NN 1 ja 2 aparaadid — 1-esse kompaniisse, missugune liin ühendab pataljoni keskjaama Vanakubja taluga, — Vanakubja talust — Oja tallu NN 3 ja 4 — 2. kompaniisse, Nr. 6 — varukompaniisse, Nr. 7 — r.-kuulipilduja pataree.

Nr. 8 — pataljoni staapi; Nr. 9 — pataljoni keskjaama juure, Nr. 10 pataljoni sidepealiku käsutada.

Veel õhtul otsustas pataljoni pealik sideühenduse 1. komp. kõvendada ja sinna juure anda 1 telefoniaparaadi meeskonnaga, sidekoera ja helksideaparaadi. Selle meeskonna pealikuks määrati siderühma pealiku poolt kapral Kirš.

Kapral Kirš, neljanda kaabelliini-töökonna pealik

„Teekonna lõpp“

R. C. Sheriffi sõjanäidend „Estoonias“.

Kujutage ette, et olete kaevikus. Maa-ilmastõja päevil. Ja et vaevalt 100 meetrit lahutab teid vaenlasest, keda teie ei näe, aga keda teie tunnete oma kõige viie meele kaudu. Ja kui sellele vaatamata, et õhk on otse lõhki kärisevas peatselt lahtipuhkeva sõjamõllu eelaimusest, on kõigjal ümberringi vaikne, nii vaikne isegi, et võid kuulda iseenda südame tuksumist, siis saabub tõesti niisugune silmapilk, kus kaotate kõik tunded ja elate mingis alateadvuses vaid ühele soovile: vastu panna viimse võimaluseni ja mitte kokku langeda inimlike nõrkuste ees.

Säärane tunne on kui painajalik uni, ta otsekui mässib teid mingisuguse salapärase alateadvuse võrku ja juhib teid mitmesuguste uimastavate vahendite otsimisele. Et te suudaksite hoida ainult pea püsti!

Säärasesse seisukorda on R. C. Sheriff asetanud oma „Teekonna lõpu“ kangelase, jalgväekompanii ülema kapten Stanhope'i „Estoonias“ äsja esiklavastusele tulnud näidendis. Ta tutvustab meid selle sõjakangelasega ajal, kui see on oma ohvitseridega ja meestega eellinil ootamas vaenlase rünnakut, suurt ja otsustavat, nii otsustavat isegi, et see võib määrata inglaste võidu või kaotuse maailmasõjas.

Kapten Stanhope on põline rindesõdur, ta on kangelane kõikide silmis, isegi ülemus hindab teda kui asendamatu ohvitseride ridades. Äsja rindele saanud noor ohvitser leitnant Raleigh on sedavõrd kiindunud Stanhope'isse, et otse jumaldab teda ja seda juba koolipõlvest saadik, mis ajast nad on tuttavad ühise koolipingi ja vanemate läbikäimise tõttu. Ent

Steen teisest vaatusest.

Steen lõppvaatusest: Raleigh'i surm.

kapten Stanhope'ile ei valmista rõõmu noore Raleighi tulek tema kompaniisse, kuna ta on armunud viimase õesse ja kardab, et venna kaudu kantakse õe ette ta rindeelu soovimatu, kuid paratamatu harjumus — alkoholi üleliigne tarvitamine, mille ilmsikstulekuga ta kardab end tõsiselt blameerida armastatud neiu silmis. Et takistada selliste teadete pääsmist väljaspoole rinet, kapten Stanhope otsustab tsenseerida Raleighi kirju ja tõmmata maha kõik, mis käib tema kohta. Aga juba järgmisel hetkel ta kahetseb seda, seda enam, et Raleigh'i esimene kiri õele kõneleb Stanhope'ist ainult head.

Stanhope'i kompanii oli tulnud eellinile kuueks päevaks — aeg, mille jooksul pidi tulema vaenlase suur rünnak. Et saada selle kohta lähemaid teateid, ülemus saadab kaks Stanhope'i ohvitseri, kapten Osborne'i ja leitnant Raleigh'i, retkele, et muretseda vähemalt ühegi elusa sakslase teadete saamiseks eelseisva rünnaku kohta. Osborne ja Raleigh lähevad — ühes kümne mehega, ent tagasi tuleb neist ainult Raleigh ja neli sõdurit, teised on röövinud käsigranaat ja kuulipilduja. Sakslane, muidugi, toodi kohale ja Raleigh'ile lubatakse rist — oma kaaslaste vere hinnaga.

Sellele kohe varsti järgneki rünnak ja lõpp. Noor Raleigh jätab oma elu ja Stanhope, suretades ta oma käte vahel, tungib kui hull võitlusesse. Kostab rugin, lõhkevad granaadid, langeb sisse muldkoobas, mattes oma alla noore sõjamehe korjuse. Väljas välgahtab ja müristab tuli-välku — siis jääb kõik vaikselt.

See näidend on tõesti väärt, et teda vaadata. Ja ei mitte üksi vaadata, vaid tunda, mõista ja kaasa elada sellele. Selles esinevad inimesed sunnivad meid veendumata kohusetundes, mis tarbekorral asetab tahaplaanile kõik, mis on isiklik, isegi oma valjud traditsioonid ja harjumused. See sügav kõlbline väärtus, mis „Teekonna lõpu“ igast etteastest otse hoovas kah-

juks hõreda kuulajaskonna ridadesse, asetab kõnesoleva näidendi õige kõrgele. Kui ühest küljest kajastub seal suur põlgus verevalamise vastu, tapmise vastu üldse, siis teisest küljest näeme meie seal ohtralt palju mehisust ja kindlat meelt, millega on põimitud läbi kogu sündmustiku arenemine. Jah, tõesti — need ei ole mingid kooliraamatute ega romaanide kangelased, kes valgete või mustade täkkude seljas tungivad vaenlase peale, vaid inimesed lihast ja luust, mehed, kel on kohusetunnet oma ülesannete ja armastust oma kodumaa vastu.

Tükis ei ole midagi sensatsioonilist, mingit tegevust õigusepärasest, ent ometi on seal kõik nii kaasa-kiskuv, et me elame selle tahtmatult ühes.

Mängitud oli tükk oivaliselt, Lauter Stanhope'ina kõige parem. Ka teised osad olid täidetud hästi ja laitmatult.

Seda tükki võib soovitada vaadata kõigile, iseäranis aga neile, kes on oma päevi ise saatnud mööda kaevikus. Need leiavad selles näidendis kindlasti iseenese. L. S.

Välisriikide sõjaväeliste esindajate külaskäigult kaitseliidu peastaapi 27. veebr. s. a.

Naiskodukaitse Lääne ringkonna Palivere jaoskonna esimese abi kursused kohaliku malevkonna sanitaarpeatiku dr. Sutti (keskel) juhatusel. Temast vasakul jaoskonna esinaine Lassur ja vasakult esimene komp. pealik Kleeman.

Male

Toimetaja A. Burmeister.

(Kirjade address: Tallinn, Narva mnt. 26, krt. 6.)

Valgete juht järgmises partiis, Narva malemeister N. Küttis, on kaitseliitlane.

Skandinaavia avang. Mängitud Rakveres 15. dets. 1929. a. Rakvere — Narva 2.

Linnadevõistlusel. 1 laual.

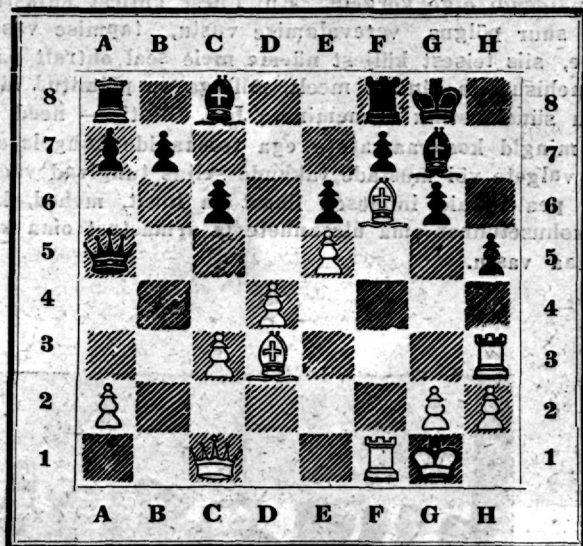
Valged:
N. Küttis (Narva)

1. e4
2. d5 :
3. Rc3
4. Rf3
5. d4
6. Od3¹⁾
7. bc3 :
8. Od2
9. 0-0²⁾
10. Re5
11. c3
12. f4
13. Lb3
14. Vae1
15. fe5 :
16. Vf3
17. La3!
18. Lc1
19. Vef1
20. Og5
21. Of6
22. Vh3

Mustad:
Baumann (Rakvere)

- d5
- Ld5 :
- La5
- Rf6
- Re4
- Rc3 :
- Lc3 : +
- La3
- c6
- Ld6
- Rd7
- g6
- e6
- Re5³⁾
- Ld8
- Og7
- Of8⁴⁾
- 0-0
- Lc7
- h5
- La5

Seis peale valgete 23. sammu:
Mustad.

Valged.

23. Vh3 : h5 ja valged võitsid mõne käiguga.

Märkused :

- 1) Jalamehe kaotusega saab valge tunduva paremuse.
- 2) Ähvardamas on Rc4! lipu võiduga.
- 3) Ainus käik, sest oli ähvardus R : f7! (f5 jne).
- 4) Kui Le7, siis L : L + K : L, Vef1, Vhf8, Oe1.

Ruumipuudusel jäi tänasest lehest välja „Musta hobuse“ järg.

Mitte ükski iga kaitseliitlane,
vaid iga rahvuslikult mõt-
leja Eesri kodanik loeb

„KAITSE KODU!“

Ei tohi unustada, et „Kaitse Kodu!“ on oma lühikese ea peale vaatamata loetavaim ja odavam ajakiri Eestis.

„Kaitse Kodu!“ ilmub iga nädal vähemalt 24-leheküljelises kaustas ja maksab tellides aastas kõigest 6 krooni, s. o. 11½ senti number.

Iga kaitseliitlane, iga kodanik, kes pole veel tellinud „Kaitse Kodu!“, tehku seda kohe. Tellimisi võtavad vastu kaitseliidu üksuste pealikud, raamatukauplused ja postkontorid üle maa. Proovinumbriid saadab talitus esimese nõudmise peale välja tasuta.